

Keserédes napjaink

Ünnepek és ünneplési szokások Magyarországon a kádári puha diktatúra időszakában: 1962–1988 (2. rész)

A Kádár-korszak kapcsán a köztudatban általában ma is az él, hogy ez az időszak – amellett, hogy egy diktatórikus korszak volt – a nyugalom éveit, évtizedeit is jelentette egyben. Ez általában véve így is van. Igaz, a forradalom leverését követő időszak, különösen az első néhány hét, néhány hónap során a kommunista vezetés még rengeteg problémával küszködött: fegyveres ellenállás, sztrájkok, tüntetések, gazdasági válsághelyzet stb.; később azonban a Kádár János nevével fémjelzett kommunista rezsim lassan, fokozatosan stabilizálta helyzetét. Mindeközben a társadalom is elfogadta aényt, hogy a szovjetek által támogatott diktatórikus egypártrendszert nem lehet csak úgy felszámolni. Népünk egyszer ugyebár megpróbálkozott vele, de ezt a próbálkozást végül brutálisan eltiporták. Így azután nem lehet csodálkozni azon, még kevésbé lehet elítélni azt, hogy az emberek döntő többsége végül – számos megpróbáltatás után – ígent mondott a kádári „kiegyezésre”, a sok kis és nagy kompromisszumra. Mely kompromisszumok valódi szabadságot ugyan soha nem hoztak, de (különösen a Rákosi-korszakhoz képest) alternatívát kínáltak, s elviselhetővé, vagy legalábbis elviselhetőbbé tették az életet. Végül aztán a rendszer, illetve a sajátságos „kádári modell” konszolidációja olyannyira jól sikerült, hogy 1956 ősze és a rendszerváltás között eltelt több mint három évtized során a Magyar Szocialista Munkáspártnak egyszer sem kellett szembenéznie széleskörű társadalmi ellenállással. Mindez azt jelentené, hogy hazánk a „béke szigete” lett volna ekkortájt? Ezt azért így túlzás lenne állítani. A hétköznapokban ugyan általában nyugalom, békesség uralkodott, ünnepeink, különösen a március 15-i ünnepek azonban már korán sem sikerültek mindig oly jól. Ráadásul a „gondok” – a közhiedelemmel ellentétben – nem a hetvenes években, hanem már korábban, 1969-ben elkezdődtek.

(Forrongó ünnepeink a hatvanas és a hetvenes években: 1969–1973) 1969. március 15-én néhány – a rendőrség későbbi becslése szerint 60–80, a Legfelsőbb Bíróság utólagos értékelése alapján csupán 30 vagy legfeljebb 40 fiatal¹ – úgy határozott, hogy a hivatalos ünnepségeken túl ők külön is megemlékeznek arról, ami 121 évvel korábban Pest-Budán történt. Így azután a Nemzeti Múzeumnál tartott hivatalos március 15-i ünnepséget követően a fiatalok néhány kisebb „privát ünnepséget” is szerveztek, mégpedig a Legfelsőbb Bíróság szerint oly módon, hogy „...a délelőtti órákban a Bem szobornál, majd az esti órákban pedig a Petőfi szobornál és a Múzeum kertben levő Petőfi emléktáblánál virágokat helyeztek el.”² Más kérdés, hogy a fiatalok tettének – legalábbis ott és akkor még – következménye nem lett, ugyanis a rendőrség – meglepő, de tény – azon a március 15-én még nem figyelt fel a fiatalok ezen akcióira. Az 1969-es külön emlékezés, illetve emlékezések ténye csupán később, más cselekmények, illetve bűncselekmények kapcsán került a hatalom látóterébe.

Így azután a „puha diktatúra” éveinek első komolyabb s emlékezetessé vált március 15-i „balhéjára” nem 1969-ben, hanem csak egy évvel később, 1970. március 15-én került sor. Történt ugyanis, hogy Budapesten a Kommunista Ifjúsági Szövetség által a Petőfi téren tartott hivatalos ünnepség után egy csoport fiatal – a szokásoktól eltérően – nem hazament, hanem továbbra is a téren maradt. Várakoztak, mégpedig azzal a szándékkal,

hogy más fiatalok is csatlakoznak hozzájuk, s így megkezdődhessen a hivatalos ünnepet követő spontán emlékezés. Végül a csoport egyik hangadója, egy fiatal egyetemista, Sz. Miklós „...javaslatára és vezetésével mikor kb. 30-an lehettek elindultak. Kossuth nótákat énekelve vonultak fel csoportosan a Váci utcán, – Vörösmarthy téren, majd kerülővel a Szabadság tér felé. Utközben a fiatalokat csatlakozásra szólították fel, aminek néhányan eleget is tettek.” Legalábbis ezt olvashatjuk abban a szigorúan titkos javaslatban, melyet a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Osztályának I. Alosztálya készített, 1970. március 27-én Sz. Miklós és társa, G. Bence ügyének lezárása kapcsán.³ Ugyanebből a titkos javaslatból megtudhatjuk azt is, hogy a fiatalok kevesellték csoportjuk létszámát, s ezért, továbbá egy, a javaslatban közelebbről meg nem nevezett, „...más okból kerülőt tettek...”,⁴ mégpedig Sz. Miklós „...irányításával a szélesebb, forgalmasabb Bajcsy Zsilinszki utra kitérve.”⁵ Ezután a Szabadság térhez érve „...észrevették, hogy a Televízió épületén dolgoznak, és kórusban kiabálni kezdték »gyertek le, gyertek le« szavakat, majd miután az építőmunkások annak eleget nem tettek a csoportból többen a következőket kiáltották »gyertek le szemetek, március 15-én miért dolgoztok!« Emellett olyan szidalmazó kifejezéseket is használtak mint »hülyék«, »személtládák«, »nem szégyelitek magatokat ilyenkor dolgozni«. Az építő munkások közül többen felháborodásukban hangosan és keresetlen szavakkal visszautasították az őket sértegető fiatalok munka abbahagyására szóló felszólításukat.”⁶ Az említett rendőrségi forrás azt is fontosnak tartotta leszögezni, hogy „A kihallgatott építőmunkások és az utcán tartózkodó szemtanúk egyöntetűen adták elő vallomásukban, hogy megbotráncozást, megütközést keltett bennük ez a magatartás.”⁷ Ez azonban így, ebben a formában nem igaz. A fennmaradt tanúvallomások alapján csupán az igaz, hogy az építőmunkások és az utcán tartózkodó szemtanúk egyöntetűen emlékeztek a munkások és a tüntetők konfliktusára. Ám a tüntetők becsmerlő szavaira már nem minden „külső” szemtanú emlékezett.⁸ Nem szólva arról, hogy a március 27-i jelentés arról szintén „elfelejtett” beszámolni, hogy mit mondtak a tüntető fiatalok közül azok, kik szemtanúként vagy épp gyanúsítottként a rendőrség látókörébe kerültek. Közülük ugyanis senki nem emlékezett a munkásokat sértő kijelentésekre.⁹

Mindenesetre bárhogyan is volt, bárkinek is volt igaza, a tüntető, felvonuló csoport végül továbbhaladt. A szóváltások – szerencsére – nem fajultak el. Komolyabb incidens, pláne tettelegesség nem lett a dologból. A következő említésre méltó esemény a Beloiannisz utcában történt, ahol a tüntető ifjúság egy „...alacsonyán elhelyezett nemzeti színű zászlót akart levenni a felvonulásukhoz.”¹⁰ Am végül nem elvették (eltulajdonították) a zászlót, hanem „...a 18. sz. lakóépület házfelügyelőjének hozzájárulásával kölcsönvették a nemzeti színű zászlót...”¹¹ A kölcsönügylet része volt az is, hogy a házfelügyelő G. Bence „...személyigazolványát tartotta magánál a zászló fejében.”¹² Ezt követően aztán a fiatalok immáron egy „...kibontott zászlóval az élen vonultak a Kossuth térre, ahol a felvonulásuk közben megbeszélt módon akartak külön ünnepséget tartani...”¹³ A terv szerint G. Bence lett volna az ki „... elszavalja a Nemzeti Dalt, míg utána közösen eléneklük a Himnuszt.”¹⁴ Ez volt a Kossuth téri külön kis ünnepség „forgatókönyve”, ám ebből így már semmi nem lett. Igaz, G. Bencének a Kossuth szoborhoz érve még sikerült a felmennie a lépcsőkön a talapzatra, kit Sz. Miklós „...követett, hogy rendezőként közreműködjön.”¹⁵ mi több – ha hihetünk a helyszínre érkező rendfenntartók jelentéseinek – G. Bence még a Nemzeti dal szavalásába is belekezdett,¹⁶ ám a „privát” ünnepség ezután már nem folytatódott, folytatódhatott tovább. Ugyanis „Időközben – ami még a Szabadság téren történt magatartásuk miatt történt – a KISZ Budapesti bizottsága munkatársa bejelentése alapján a kormányör-ség két tagja és az V. ker. Rendőrkapitányság járőre a helyszínre érkezett. Intézkedésükre a szavalat és ezzel a külön ünnepség félbe szakadt.”¹⁷

S a történet itt nagyjából véget is ért. Igaz, a két „főkolompos”, Sz. Miklós és G. Bence letartóztatásukat követően még jó néhány napig a rendőrség „vendégszeretetét” élvezték. Nem szólva az időközben megindult nyomozásról. Végül azonban a nyomozást rövid idő múltán, március végén lezárták,¹⁸ Sz. Miklóst és G. Bencét szabadon engedték. Mindketten megúszták egy-egy rendőrhatalósági figyelmeztetéssel.¹⁹ Miért e nagylelkűség, az enyhe bánásmód? Egyrésztől – valószínűleg – azért, mert a „hözöngő” fiatalok eleve nem voltak túl sokan, s a felvonuláson túl más „műsort” igazából nemigen produkáltak. Még a munkásokkal történt konfrontáció sem ment túl a szóbeli konfliktus szintjén. Másrésztől – s ez már nem csupán valószínű, de bizonyos – a rendőrség, illetve a kormányórság is követett el hibát. A (már többször idézett) március 27-i javaslatban olvashatunk a helyszínre érkezett rendfenntartók mulasztásáról. Mert igaz ugyan, hogy a Kossuth téren intézkedő hatóságok a két „különösen veszedelmes” figurát, Sz. Miklóst és G. Bencét „lekapsolták”, s „...mint a csoport vezetőjét, illetve szervezőjét előállították, de ugyanakkor a csoportból más személyeket elmulasztottak igazoltatni.”²⁰ Ez bizony hiba volt, ugyanis a további igazoltatások szükségességét „...a garázdaság csoportos elkövetésének bizonyítása mellett az a körülmény is indokolta volna, hogy a csoport az intézkedésre a kormányórságot és a rendőrséget szidalmazó kijelentéseket tett.”²¹ Példának okáért „A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy az élen haladó zászlót vivő kb. 20 év körüli fiatalember a következő kifejezést használta a kormányórságra és a rendőrségre: »ezek csak pofáznak a gyülekezési szabadságról, közben nem engedik meg, hogy gyülekezzünk.«”²² Más kérdés, hogy „Ezen személy kilétének megállapítása – az említett mulasztás folytán – utólag a vizsgálat során sem volt pótolható, és így felelősségrevonható.”²³ Ettől még persze lehettek volna súlyosabb következményei is a történeteknek. Legalábbis Sz. Miklósról és G. Bencéről nézve bizonyosan. Ám a rendőrség – úgy tűnik – ezt az ügyet nem akarta tovább „forszírozni”. Így aztán nem lett sem vádemelés, sem bírósági ítélet, csupán az érintettek letartóztatása és két rendőrhatalósági figyelmeztetés volt a retorzió.

Nem úgy a következő évben, 1971-ben. Ekkor a hatóságok, illetve a hatalom képviselői már nem elégedtek meg néhány szimpla figyelmeztetéssel. Igaz, a spontán ünnepségek, tüntetések is nagyobb szabásúak és „zűrösebbek” voltak, mint a megelőző esztendőben. Kezdődött a dolog mindjárt azzal, hogy „...1971. március 15-én, a hivatalosan rendezett ünnepség alkalmával a Petőfi szobornál rendzavarás történt, aminek rendőri beavatkozás vetett véget.” Azt sajnos nem tudni pontosan, hogy pontosan miféle (a korabeli terminológiával élve) „rendzavarás” volt az, mely „szocialista társadalmunk” nyugalmát e szép márciusi napon elsőként megbolygatta. A történetekkel foglalkozó 1971. november 19-i rendőrségi javaslat – mely javaslat M. Péter és társai (később keletkezett) ügyének lezárása tárgyában született – ezt, sajnálatos módon, nemigen részletezte.²⁴ Az viszont bizonyos, hogy a kedélyek a rendőrség fellépését követően egyáltalán nem csillapodtak. Ellenkezőleg! Az előbbieken idézett rendőrségi javaslat tanúsága szerint: „A rendőri beavatkozás után az ünnepségen résztvevőkből egy kb. 150–200 fős csoport ismét gyülekezett és zárt rendben a Margit-hídon át vonult.”²⁵ Igaz, „A Budai-hídfőnél a csoportot a rendőrök szétoszlatták de több hangadó indítványára, kisebb csoportokban a Halászbástyára mentek, ahol kb. 80–100 fő ismét gyülekezett. Petőfi versek szavalása, 1848-as dalok éneklése után egy ma is ismeretlen személy felhívta a jelenlévőket, hogy 1971. október 6-án 18 órakor találkozzanak a Nemzeti Múzeum kertjében.”²⁶ Más kérdés, hogy az idézett rendőrségi forrás arra már nem tér ki, hogy a Halászbástyán tartott gyűlésen a (már említett) felhíváson túl mi is történt. Homályban marad az is, hogy a rendfenntartók korábbi beavatkozásai a Petőfi szobornál, illetve a Margit híd budai hídfőjénél egész pontosan miként zajlottak le. Csupán sejthetjük, hogy a rendőrég e napon

(még) nem lépett fel túlzottan keményen. „*A rendőrség nem lépett fel erőszakkal, bár végig figyeltek, és kísérték.*” – olvashatjuk a március 15-i események egyik fiatal (később letartóztatott, megvádolt és elítélt) résztvevője, ifj. Sz. János, 1971. október 12-én született úgynevezett „önvallomásában”.²⁷ Persze azt azért aligha lehet mondani, hogy a rendőrök a forradalom ünnepeén csupán „szemlélődők” lettek volna. Például a november 19-i javaslat szerint a Margit híd „...*budai hidfőjénél történt rendőri beavatkozás során két személyt az intézkedő rendőrök a helyszínről gépkocsival elszállítottak...*”²⁸ Igaz, ifj. Sz. János önvallomásában erről az esetről egyáltalán nem esik szó. Arra viszont (a Petőfi szobornál történt első oszlatás kapcsán) már ő is határozottan emlékezett, hogy azon a bizonyos március 15-én „...*ötünket elzavartak a Petőfi szobortól/ akkor mentünk a Kossuth szoborhoz, ahol már sokan voltak.*”²⁹

Mindenesetre bárhogyan is zajlottak a dolgok, a történet március tizenötödikével egyáltalán nem ért véget. Különösen azért nem, mert – láthattuk – elhangzott egy felhívás, mely ugyanazon év október 6-ára megint csak demonstrációt hirdetett. S noha az „ötletgazda” neve sem akkor, sem később nem vált ismertté, azt a rendőrség is tudta, hogy október 6-án folytatás következik, amit – természetesen – mindenáron el kívántak kerülni. Aligha véletlen, hogy a rendőrség már hetekkel októberi gyásznapi előtt, szeptember 21-én intézkedési tervet dolgozott ki az október 6-i tüntetés megakadályozása, illetve a társadalmi rendre veszélyesnek ítélt személyekkel szembeni jövőbeli fellépés kapcsán. Nagyjából másfél héttel később, október 2-án újabb, a korábnál is sokkal precízebb, kidolgozottabb intézkedési terv született. Ennek alapján már nem csupán nagy vonalakban, de részleteiben is szabályozták a különféle teendőket. Itt dőlt el például, hogy az egyes „politikailag veszélyes elemeket” személy szerint is hogyan kell „kezelni”. Igaz, néhány „különösen veszedelmes figurával” kapcsolatosan már a korábbi intézkedési terv is tartalmazott bizonyos – nevezzük így – „instrukciókat”. Most azonban, tételesen is sorra került mindenki, illetőleg eldőlt, hogy kik lesznek azok a személyek, akiknek az aradi vértanúk napjára időzítve ilyen vagy olyan ürüggyel, de a rendőrségre kell látogatniuk, tanúkihallgatás vagy épp „megelőző jellegű beszélgetés” céljából. Más kérdés, hogy a „gyanús elemek” közül voltak, akik ezt is „megúszták” azzal, hogy – részint az október 2-i intézkedési tervnek köszönhetően, részint a korábbi intézkedések folyamodványaként – október 6-a előtt már előzetesbe kerültek, s így nekik végképp esélyük sem volt az újabb „rendzavarásra”.³⁰

Nem mintha ez az egész „hercehurca” sokat ért volna. Mert rendőrségi készülődés ide, intézkedési tervek oda, az október 6-i gyásznapi este hat óra után mégis sor került egy demonstrációra, mégpedig a meghirdetett helyszínen, a Nemzeti Múzeumnál. Igaz, alig néhány tucat – a rendőrség becslése szerint 40–50, legfeljebb 50–60 – fiatal jelent meg, illetve mert megjelenni. Ők azonban annál aktívabbak voltak! Ezúttal M. Péter volt az események főszereplője, aki – az ügyében illetve társai ügyében született (már többször idézett) november 19-i rendőrségi javaslat tanúsága szerint – elsőként is arra szólította fel a tüntetésre gyülekezőket, hogy „...*a Múzeum köruti front helyett az épület baloldali felületénél felállított Széchenyi szobornál gyülekezzenek, mert ott nem olyan feltűnő.*”³¹ A Széchenyi szobornál összegyűlt kisebb tömeg előtt aztán M. Péter először elszavalta a Zúg március című verset, „...*majd megemlékezett az aradi 13 vértanúról.*”; ezt követően pedig „*Beszéde második felében került sor az izgató tartalmú kijelentésekre.*”³² S, hogy mifélek voltak ezek az úgymond „izgató tartalmú” kijelentések? Példának okáért M. Péter „*Összehasonlítást tett az 1848., 1919. és 1945-ös forradalmak között, kihangsúlyozva, hogy egyedül az 1848-as forradalom volt igazán tiszta és népi forradalom.*”³³ Emellett „...*kétségbe vonta a sajtót, a szólás és a gyülekezési szabadságot hazánkban, hozzátéve,*

hogy ezt pedig az Alkotmány rögzíti.”³⁴ Mindeközben – ráadásként – az olyan, véleménye szerint elfogadhatatlan intézkedésekről sem feledkezett meg, hogy „... *amíg lakáshiány van miért építenek székházat a bélyeggyűjtőknek több millió forintért.*”³⁵ Más kérdés, hogy M. Pétert beszéde folyamán egy, a hatóság számára ismeretlen személy arra figyelmeztette: „... *jelen van a rendőrség, amire úgy reagált, hogy ő amit elmond azért vállalja a felelősséget.*”³⁶ M. Péter beszédét végül azzal zárta, hogy „...*1972. március 15-én találkozának ismét a Nemzeti Múzeum kertjében és reményét fejezte ki, hogy akkor sokkal többen lesznek.*”³⁷ Ezt követően egy, a rend őrei előtt „*Ugyancsak ismeretlen személy javaslatára...*”³⁸ a demonstráció résztvevői „...*a Petőfi szoborhoz vonultak, ahol mécesest gyújtottak és elénekelték a Himnuszt...*”³⁹ Mindezek után M. Péter javaslatot tett arra is, hogy a jelenlévők „...*találkozzanak 1972. január második vasárnapján a fogaskerekű vasút végállomásán és közösen menjenek kirándulni.*”⁴⁰

Természetesen a történetek után a közös téli kirándulásból nem sok minden lett. Legalábbis M. Péter számára biztosan nem. Igaz, őt csupán október 8-án sikerült letartóztatni, ám jó néhány „felforgató” társát már korábban őrizetbe vették. Egy 1971. október 13-án készített ún. „vizsgálati terv” tanúsága szerint egyedül az október 6-i napon „...*14 fő került előállításra és kb. 8–10 főt a helyszínen igazoltattak.*”⁴¹ nem beszélve azokról a személyekről, akik már korábban is a rendőrség kezére jutottak, vagy épp később kerültek sorra. Más kérdés, hogy akik az október 6-i gyűlés idején a rendőrség „vendégszeretét” élvezték, azokkal utóbb nem sok mindent lehetett kezdeni. Remek alibijük volt a Nemzeti Múzeumnál tartott „összejövetel” idejére. A november 19-i javaslat utólag nem is győzött sajnálkozni azon, hogy egyesek ilyen módon szereztek mentő igazolást.⁴² Másoknak viszont egyáltalán nem volt alibijük. Szavaltak, szónokoltak, illetve tüntettek az aradi vértanúk emléknapján, ami persze nem maradt büntetlenül. Minden tüntetőt ugyan kis-kis körülményes lett volna felelősségre vonni, hatalomnak ez – gyaníthatóan – nem is állt szándékában, ám a hangadóknak, a „főkomposoknak” fizetniük kellett. Ráadásul nem csupán október 6-át rótták fel nekik, de – ha már lúd, legyen kővér alapon – a korábbi március 15-i „cirkuszt” is. Összesen hét személy: M. Péter, G. Tamás, D. András, S. Gábor, O. Ferenc, ifj. Sz. János és id. Sz. János ellen javasolt büntetőeljárást indítani a (már sokszor idézett) november 19-i rendőrségi javaslat. Mindannyiuk ellen vádat is emeltek, s végül, tán nem meglepő módon, 1972 tavaszán, illetve nyarán első- és másodfokon egyaránt bűnösnek mondták ki őket nagy nyilvánosság előtt elkövetett izgatás, illetve izgatásra való előkészület büntetésében. Ezek után a VII. rendű vádlott, id. Sz. János kivételével (akire a „pszichikai bűnsegéd” szerepét osztották) mindannyian, kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de letöltendő szabadságvesztésre ítéltettek. A legsúlyosabb büntetést – természetesen – az elsőrendű vádlott M. Péter kapta, aki „hazug” szónoklatáért és a többi „izgató tevékenységért” két év szabadságvesztéssel és három év közügyektől való eltiltással fizetett.⁴³

Am hiába minden: rendőri fellépés, vádemelés, a bíróságok által kiszabott büntetések, a március 15-i „balhék” csak nem szűntek meg. Sőt, még javában zajlott az 1971-es történésekkel kapcsolatos büntetőeljárás, mikor 1972. március 15-én, Budapesten ismételen konfliktusra, pontosabban szólva konfliktus-sorozatára került sor az „alternatív módon” ünneplő, tüntető ifjúság és a rend őrei között. Mi is történt tulajdonképpen? Az MSZMP Budapesti Bizottsága és a KISZ Központi Bizottsága által 1972. március 30-án készített március 15-vel foglalkozó, szigorúan bizalmas jelentés szerint az, hogy március 15-én Budapesten a hivatalos ünnepségek befejeztével „...*a Petőfi szobornál 4–500 fiatal kisebb csoportokban szerveződve összegyűlt.*”⁴⁴ Ezt követően „*A Petőfi teret elhagyva a felvonuló csoportokhoz újabb elemek csatlakoztak és sorra látogatták az*

1848-as emlékhelyeket. A felvonuló csoportok hangulata negatív irányban fokozatosan felerősödött.”⁴⁵ Így azután „*A nap közben az események különböző helyein többször sor került – kényszerítő eszközök nélküli – rendőri beavatkozásra és néhány személy őrizetbe vételére.*”⁴⁶ Igaz, az események ezzel még korán sem értek véget. Először is még ugyanaznap megvalósult M. Péter korábbi kívánsága, s az esti órákban „*...a Múzeum kertben 450–500 fős csoportosulás jött létre.*”⁴⁷ A csoport tagjai később felvonulást is tartottak „*...a Múzeum köruton, a Tanács köruton az Engels tér felé.*”⁴⁸ S hiába oszlatta szét a rendőrség a felvonulókat, „*A felbomlasztott csoportok a Várban, a Szentháromság téren gyülekeztek.*”⁴⁹ Ez az újabb, nagyjából 2-300 fős csoport – legalábbis az MSZMP és a KISZ szerint – „*...már határozottan agresszív és rosszindulatu volt, szélsőséges és durva kijelentéseket tettek.*”⁵⁰ Végül azonban „*A határozott rendőri intézkedések következtében 21 órakor a Bem téren a rendzavaró csoportok feloszlátása befejeződött.*”⁵¹ Más kérdés, hogy mindeközben nem csupán Budapesten voltak „problémák”, hanem „*Néhány vidéki városban – Pécsen, Debrecenben, Veszprémben is érzékelhető negatív hangulati elemek jelentek.*”⁵² S hogy pontosan mit is jelent mindez, mire utaltak a „negatív hangulati elemek” megemlítésével vidéken? Nehéz megmondani. Gyaníthatóan semmi olyasmire, ami a fővárosban történt, bár a jelentésnek ezen előbbieken idézett mondata meglehetősen homályos, ellentmondásos.

Ellentmondások persze a budapesti események kapcsolatban is szép számmal akadnak. Kezdjük mindjárt azzal, hogy 1972. március 16-án a Budapesti Rendőrfőkapitányság is összeállította a maga első (akkor még friss) jelentését a március 15-i fővárosi eseményekről. S bizony e rendőrségi jelentés jó néhány ponton eltér az állampárt, illetve a KISZ későbbi „összegzőjétől”. Például a BRFK március 16-i jelentésében – egyebek mellett – arról olvashatunk, hogy az esti órákban a Szentháromság téren összegyűlt tömeg „*...oszlátására határozott intézkedés történt, kényszerítő eszközök alkalmazásával.*”⁵³ Kényszerítő eszközökről a másik, március 30-i jelentés – láthattuk – szót sem ejt. Csupán „határozott intézkedésekkel”, illetve a nap közbeni „problémák” kényszerítő eszközök nélküli „kezelésével” találkozhatunk. Számos ellentmondást lehetne még persze sorolni. Például a rendőrségi jelentésben szó esik arról, hogy az est folyamán a budai Várban történt oszlátásnál „*...ismeretlen tettesek az egyik URH gépkocsi szélvédő üvegét kővel bedobták.*”⁵⁴ Ezt az incidenst a későbbi párt-, illetve KISZ-jelentés még csak említésre méltónak sem tartja. Ugyanakkor vannak olyan mozzanatok, melyek meg a BRFK jelentéséből hiányoznak, így az a szintén nem mellékes tény, hogy az események hol is kezdődtek pontosan. A párt-, illetve KISZ-jelentésben erről ugyebár azt olvashatjuk, hogy a budapesti események a Petőfi téren, pontosabban a Petőfi-szobornál kezdődtek. A rendőrségi jelentés azonban erről mindössze annyit közöl, hogy „*A hivatalos ünnepségek befejeztével 4–500 fiatal kisebb csoportokba szerveződve, esetenként a Kossuth-nótát énekelve, sorra látogatta az 1848-as szabadságharcral kapcsolatos emlékműveket.*”⁵⁵ a Petőfi térről vagy a Petőfi-szoborról, mint kiindulóponttól nincsen szó. Az viszont – fontos tényként – mindkét jelentésben szerepel, hogy a rendőri szervek a nap folyamán nyolcvanhárom személyt állítottak elő az eseményekkel összefüggésben. A rendőrségtől megtudhatjuk azt is, hogy „*Az elsődleges kikérdezések után 16 fővel szemben rendeltünk el őrizetbevételt, majd előzetes letartóztatást.*” Legalábbis erről olvashatunk a BRFK III/1 Alosztályának 1972. március 22-én született vizsgálati tervében.⁵⁶ Ugyanezen vizsgálati terv beszámoló arról is, hogy a rendőrség már 1972. március 16-án „*A Btk. 127§. /1/ bekezdés b./ pontjába ütköző és a /2/ bekezdés a./ pontja szerint minősülő, nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett igazgatás büntett alapos gyanuja miatt...*”⁵⁷ nyomozást rendelt el Sz. Miklós és társai ügyében. S hogy mi volt Sz. Miklós, illetve társai „vétké”? Sz. Miklósnak elsősorban az, hogy – két

évvel az 1970-es „márciusi történet” után – 1972. március 15-én ismét a nyilvánosság elé lépett. Ő volt az, aki a fővárosi események egyik helyszínén, a Batthyány-örökmécsesnél „...az emlékmű talapzatára állva a fennálló társadalmi rend elleni gyűlöletkeltésre alkalmas beszédet tartott.”⁵⁸ Igaz, Sz. Miklós beszédét – vagy ahogyan a BRFK történetekkel foglalkozó vizsgálati terve megfogalmazta, „tevékenységét” – a rendőrök félbeszakították. Ám ő így is épp eleget szerepelt ahhoz, hogy személye, tettei, felelőssége legyen a nyomozás legfőbb tárgya. A történetek után Sz. Miklóst s rölapokat osztó, verseket író, szervezkedő, politikáló társait tekintette a rendőrség (az újabb) március 15-i „rendzavarások” fő „okozóinak”. Mindeközben ugyanakkor azt például nem sikerült megnyugtatóan tisztázni, hogy tulajdonképpen ki vagy kik voltak a felelősök a rendőrség gépjárművének megrongálásáért. E kétségekívül bűnös tett rejtélye megoldatlan maradt.⁵⁹

Más kérdés, hogy az események tisztázása, az igazság kiderítése általában véve is csak kevésbé volt célja a rendőrség nyomozásának. A nyomozás célja sokkal inkább az volt, hogy „kiderüljön”, az „ellenséges elemek” miként „áskálódtak”, szöttek „gonosz tervet” szocialistának csúfolt társadalmi rendszerünkkel szemben. S a rend őrei ez ügyben már komoly „eredményeket” tudtak felmutatni! Egy 1972. május 30-i belügyminisztériumi jelentésből megtudhatjuk, hogy az Sz. Miklós és társai elleni nyomozás, illetőleg a nyomozással összefüggő további vizsgálatok, kihallgatások, egyebek végeredménye „igen pozitív” lett. Igaz – s ezt a jelentést készítő III/III-as Csoportfőnökség is kénytelen volt elismerni –, „A lefolytatott vizsgálat megállapította, hogy szervező központ, amely a rendzavarást előkészítette, irányította volna nem volt.”⁶⁰ ám még így is számos „hözön-gő”, „rendbontó”, „nacionalista”, „irredenta” fiatalra sikerült lecsapni. Az említett jelentésből megtudhatjuk, hogy összesen nyolcvannyolc személy ellen folyt eljárás az 1972. március 15-én történetekkel, illetve Sz. Miklós és társai ügyével összefüggésben. A nyolcvannyolc személy közül kilenc embert adott át a rendőrség a Fővárosi Főügyészségnek vádemelési javaslattal. Négy személy ellen az eljárást megszüntették. Hat embert – szabálysértési eljárás keretében – öt esetben harminc, egy esetben húsz nap elzárással büntettek. Tizenhét ember ellen folyt olyan szabálysértési eljárás, melynek pénzbüntetés lett a vége. Két személyt rendőrhatalom felügyelet alá helyeztek. Huszonkilenc ember kapott rendőrhatalom felügyeletét. Huszonegy személlyel pedig a „szervek” ún. „figyelmeztető jellegű beszélgetést” folytattak. Nem szólva arról a „kedves” gyakorlatról, hogy „Az érintett fiatalok ügyében a kerületi pártbizottságok első titkáraihoz küldtük a vállalatoknak és intézményeknek szóló szignalizációs leveleinket, melyet a titkár elvtársak adtak át az illetékes vezetőknél.”⁶¹ Ez utóbbi levelek számos esetben iskolai és munkahelyi büntetéseket, kicsapásokat, kirúgásokat, fegyelmi eljárásokat és más retorziókat eredményeztek.

Ami a büntetőjogi felelősségre vonást illeti, a kilenc vádemelési javaslattal átadott személy közül nyolc ember ellen emelt vádat a Fővárosi Főügyészség „nagy nyilvánosság előtt elkövetett izgatás” címén.⁶² Az elsőrendű vádlott – természetesen – Sz. Miklós volt. Őt végül – a Pesti Központi Kerületi Bíróság első fokon hozott ítéletét jóváhagyva – 1972. október 9-én jogerősen is egy év nyolc hónap fegyházbüntetésre ítélte a másodfokon eljáró Budapesti Fővárosi Bíróság. Rajta kívül még másik öt vádlott: a II. rendű vádlott U. Gábor, a IV. rendű vádlott G. József, a V. rendű vádlott M. Gábor, s a VI. rendű vádlott K. György kapott hosszabb-rövidebb idejű letöltendő fegyházbüntetését. A többieket: F. Gábor III. rendű vádlottat, B. József VII. rendű vádlottat és Z. Péter VIII. rendű vádlottat szintén bűnösnek mondta ki mind az elsőfokú, mind a másodfokú bíróság, ám az ő büntetésük „csupán” felfüggesztett szabadságvesztés, illetve a közügyektől való hosszabb-rövidebb ideig tartó eltiltás volt.⁶³

Mindezek után – hihetnénk – több „rendbontás” már nem volt március 15-én, megnyugodtak a kedélyek. Ám ez nem így van! A következő évben, 1973. március 15-én, ismét „állt a bál”.⁶⁴ Külön ünneplésekre került sor, illetve összetűzések voltak a rendőrség és a „nacionalista” ifjúság között. A *Népszabadság* március 17-i *Rendbontókat vetek őrizetbe* címet viselő rövid beszámolója szerint: „Március 15-i nemzeti ünnepünkön, a rendben lezajlott megemlékezések után Budapest belvárosában – a Váci utcában és környékén – az esti órákban, néhány száz felelőtlen személy nacionalista tüntetésre tett kísérletet. A csoportosulást széteszlatták. A rend helyreállítása során igazoltatásra került sor, és a csoportosulás kezdeményezői közül 41 személyt a Budapesti Rendőr-főkapitányságra előállítottak. (MTI)”.⁶⁵ Más kérdés, hogy a vezető pártlap azt már „elfelejtette” megemlíteni, hogy nem csupán Budapesten került sor „rendhagyó eseményekre”. „A március 15-i ünnepségek kapcsán a fővárosban és Szegeden rendbontó cselekmények történtek.”. Legalábbis erről olvashatunk abban a (tanulmányosorozat első részében már említett) bizalmas jelentésben, melyet az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya adott ki 1973. március 28-án, a március 15-i ünnepségek tapasztalatai kapcsán.⁶⁶ Ugyanezen jelentésből megtudhatjuk azt is, hogy – szemben a pártlap állításával – Budapesten nem 41, hanem 65 főt állított elő a rendőrség. Mindezek mellett „A fővárosban 554 főtől passzív ellenállás miatt a helyszínen elvették a személyi igazolványt.”⁶⁷ Vidéken pedig szintén „zajlott az élet”, hisz „Szegeden 8 fő került előállításra, valamennyi egyetemi, főiskolai hallgató. /Közülük 3 fő 15-én du. Budapestről utazott le Szegedre./”.⁶⁸ Hogy mi és miért történt Szegeden, azt az említett március 28-i jelentés nemigen részletezi. Homályban marad az is, hogy az említett három személy, aki Szegedre utazott, pontosan hol és mit csinált, illetve mi okból állították elő őket. Az viszont pontosan kiderül a pártjelentésből, hogy „Az intézkedések során büntetőeljárás nem indult.”⁶⁹ Más lapra tartozik, hogy „Garázdaság és rendbontás címén 33 fő ellen indult szabálysértési eljárás és 15-től 30 napig terjedő elzárással, illetve 500-tól 3.000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtották őket. 18 fő ellen szabadlábban hagyás mellett indult szabálysértési eljárás.”⁷⁰ A pártjelentés – a *Népszabadság* cikkére utalva – fontosnak tartotta megemlíteni azt is, hogy „A közvélemény megnyugtatása szempontjából egyértelműen jó hatással bírt a gyorsan megjelent tájékoztatás.”⁷¹ Ezek után már csak „hab volt a tortán”, hogy milyen „remek munkát” végeztek rendfenntartó szerveink. „A belügyi szervek a rendzavarások megelőzésében és felszámolásában jól szervezeten, megfelelő differenciáltsággal, kulturáltan, ugyanakkor szükséges erővel intézkedtek. Az erőszakos tömegoszlátás időben történt, megakadályozták ezzel a romboló tömegmagatartás kirobbanását. Jó volt a munkamegosztás a rendfenntartó erők között is. A munkásörök és ifjúgardisták a rendfenntartásban vettek részt, erőszakos beavatkozástól távol tartották magukat.”⁷² – olvashatjuk. Igaz, mindeközben a március 28-i jelentés megfogalmazott kritikákat is, a Párt- és Tömegszervezetek Osztálya szerint például rossz hatást váltott ki „...a Rendőrségnek az indokoltnál nagyobb arányu, demonstratív megjelenése. /Pl. Múzeum-kert/”.⁷³ Ám a kritika fő tárgya mégsem ez, hanem a középiskolás diákokat e napon kötelező iskolai elfoglaltsággal sújtó, február 15-én napvilágot látott intézkedés volt. Ez utóbbiról, az ezzel kapcsolatos anomáliákról, illetve a Párt- és Tömegszervezetek Osztályának álláspontjáról e tanulmányosorozat első részében már szó esett. Most csupán annyi: a kortársak számára soha nem derült ki pontosan, vajon tényleg csupán arról volt-e szó, hogy – idióta ötletként – így kívánták köszönteni a forradalom kitörésének 125. illetve Petőfi születésének 150. évfordulóját, vagy mégis inkább az állt a háttérben, hogy a fiatalokrák „foglakoztatásával” kívánták megelőzni, visszatartani a diákságnak legalább egy részét attól, hogy „nacionalista rendzavarásokba” keveredjen. Ugyanis a diákok közül egyesek arra gyanakodtak, hogy a kormányzat nem

egy meggondolatlan, rossz döntést hozott, hanem tudatosan „börtönözte be” a középiskolásokat. Bizonyítékot azonban erre a gyanúra e sorok szerzője kutatásai során nem talált, így ez csupán feltételezés.⁷⁴ Az viszont tény, hogy az MSZMP Párt- és Tömegszervezetek Osztályának jelentése – számos más hazugság és csúsztatás mellett – két lényeges ponton is valótlaniságot állított, illetve mellébeszél a március 15-én történtek kapcsán:

1. A március 28-i jelentés a *Népszabadságban* március 17-én megjelent cikkre utalva állította: „... egyértelműen jó hatással birt a gyorsan megjelent tájékoztatás.”⁷⁵ Az igazság azonban az, hogy ez a rövid, kurta-furcsa írásmű egyáltalán nem volt jó hatással. A március 17-i „magyarázó” cikk ellenére is számos rémhír, hamis vagy félig igaz információ „terjengett” az 1973. március 15-én történetekkel kapcsolatosan.⁷⁶ Ezen persze egyáltalán nem lehet csodálkozni, ugyanis a pártlap *Rendbontókat vettek őrizetbe* címet viselő írását még a legnagyobb jóindulattal sem nevezhetjük tájékoztatásnak. Ez a cikk – tartalmi mondanivalójától eltekintve is – csupán egy rövid közlemény, egy hivatalos álláspont ismertetése volt, semmi több.

2. A Párt- és Tömegszervezetek Osztálya – láthattuk – alapjában véve pozitívan ítélte meg a rendőrség, a munkásörök, illetve az ifjúgardisták tevékenységét is. A belügyi szervek ugyebár „...kulturáltan, ugyanakkor szükséges eréllyel intézkedtek.”⁷⁷ Ezzel „csupán” az a gond, hogy a hatósági intézkedések érintettjei, illetve a történetek külső szemtanúi egészen másképp látták a dolgokat. A különféle visszaemlékezések túlkapasokról, brutalitásról, a rendfenntartó erők túlzott, illetve erőszakos fellépéséről árulkodnak.⁷⁸

Az elmondottak után természetesen joggal merül fel a kérdés: vajon a rendfenntartók, illetve a mögöttük álló párhatalom mindig, minden esetben önkényesen járt el? A történet évről-évre csupán arról szólt volna, hogy a hatalmon lévők üldözték, vegzálták mindazokat, akik nem fogadták el, hogy hazánkban csak egyféleképpen lehet ünnepelni, úgy, ahogyan azt „pártunk és kormányunk” előírja? A felvetett kérdésre, illetve kérdésekre a válasz: nem minden esetben erről volt szó. Akadtak kivételek. Ott van mindjárt a legelső, az 1969-es ügy. Korábban már említés történt arról, hogy 1969-ben, ezen év március tizenötödikén, Budapesten, volt néhány nem engedélyezett, külön megemlékezés. E sorok szerzőjeként utaltam arra is, hogy az 1969. március 15-i külön emlékezések ténye csupán később, más cselekmények, illetve bűncselekmények kapcsán került napvilágra. Ám arról még nem esett szó, hogy a március 15-i külön emlékezéseket követően mi is történt tulajdonképpen, holott a forradalom 121. évfordulójának utóélete, e fiatalok története több mint tanúságos. S hogy mi is történt tulajdonképpen? A rendőrség, az ügyészség, a bíróságok munkája, illetőleg a különféle tanúvallomások alapján nagy vonalakban a következő:

1969. március 15-én este, nem sokkal a „privát” ünnepségek után „...a résztvevők közül kb 30 fő a Bp. VIII., Bródy Sándor utcában lévő »Háry« borozóba vonult, ahol közel záróráig tartózkodtak és italozást folytattak.”⁷⁹ A rendőrség szerint „A Háry borozóba vonuló társaság két alkalmi vezetője...”⁸⁰ Sz. Tamás és B. László voltak. „A borozóban csatlakozott hozzájuk...”⁸¹ J. István, T. Zoltán, Sz. Kornél, K. Ferenc „...és ezek leányismerősei.”⁸² A hangulat ezt követően már különösen emelkedett volt, s az italozás mellett politikai kérdések is felmerültek. Például olyan „rázós témák”, hogy „...a szabadságharc évfordulóját – március 15-ét – ma nem engedik méltóképpen megünnepelni.”⁸³ vagy, hogy „...november 7.-e nem is a magyarok ünnepe, mégis munkaszüneti nappá van nyilvánítva, pedig az csak a kommunisták ünnepe.”⁸⁴ Igaz, a jelenlévők nem csupán a politikáról beszélgettek. A politikai diskurzus mellett elfogadtak egy javaslatot is, mely szerint a jövőben minden hónap utolsó szombatján találkoznak, továbbá – beszélgetéseik végeredményeként – „Az elhangzottak szerint célul tűzték ki az 1848-as szabadságharcral összefüggő évfordulók megünnepelését, hagyományok ápolását, valamint a napi

politikai események megtárgyalása mellett, irodalmi és kulturális kérdések rendszeresen vitatását.”⁸⁵ Más lapra tartozik, hogy „*A fenti megállapodás ellenére – március 15-ét követő 3–4 napban – a Szekszárdi borozóban többen találkoztak és elhatározták, hogy 1969. március 22-én – Kossuth halálának 75. évfordulója alkalmából megkoszorúzzák a Parlament előtt lévő Kossuth-szobrot.*”⁸⁶ Valóban így is történt. A fiatalok koszorút vásároltak, s a rendőrség későbbi becslése szerint harminc, vagy legfeljebb negyven fő március 22-én koszorúzási ünnepséget rendezett Kossuth szobránál. Mindeközben ráadásul a hatóságokat is sikerült átéteniük (ismét). Ugyanis az ünnepség során „...egy parlamentőr kérdőre vonta őket, hogy milyen alkalomból és kinek a nevében helyeznek el koszorút...”,⁸⁷ mire ők azt felelték: „...a kőbányai KISZ szervezetet képviselik.”⁸⁸ Ez természetesen nem felelt meg a valóságnak. A KISZ kőbányai szervezetét nem képviselte ott senki, ám a csel bejött. Ahogyan bejött az is, hogy „*A március 22.-i koszorúzás után a társaság tagjai között a találkozások rendszeressé váltak, volt olyan hét, amikor 2 alkalommal is összejöttek nyilvános helyen, vagy különböző lakásokon.*”⁸⁹ Más kérdés, hogy a „nagyobb társaság” mindeközben kezdett lassan szétesni. Pontosabban – szintén nagyjából március végére, április elejére – „*A kezdetben aránylag nagylétszámú 30–40 főből álló társaságból kialakult egy 10–15 főből álló szorosabb csoportosulás, akik a később rendezett összejöveteleken rendszeresen részt vettek, kölcsönösen egymás lakására jártak, politikai kérdéseket vitattak meg és tudtak a készülőben lévő ellenséges tevékenységről.*”⁹⁰ S, hogy miféle ellenséges tevékenység volt készülőben? Nos, a történet, e fiatalok története inentől kezd igazán érdekessé, ugyanakkor szomorúvá válni.

Egyes fiatalok ugyanis többé már nem elégedtek meg a rendszerrel szembeni békés ellenállással, a „privát” ünneplésekkel, demonstrációkkal, hanem új, radikálisabb utakra kívántak lépni. Az első terv – B. László későbbi másodrendű vádlott elképzelése alapján – az volt, hogy (közvetlen cselekvésként) merényletekkel kellene a fennálló rendszert destabilizálni. Igaz B. László eredetileg, „csupán” a Gellérthegyen ma is álló Szabadság-szobrot akarta megtámadni, később azonban a fiatalok tervezetése során felmerült a Dózsa György úti (ma már nem létező) Lenin szobor, illetve az akkortájt a közelben álló Tanácsköztársaság-emlékmű felrobbantása is. Egyes párt- és kormányépületek megtámadása is szóba került, nem szólva a csoportos öngyilkosság ötletéről, vagyis arról, hogy egyes fiataloknak – Jan Palach és Bauer Sándor tettei nyomán – csoportos, demonstratív önégetést kéne elkövetniük. Volt persze más az előbbieknél békésebb elképzelés is. Ez volt a (hosszabb távra szóló) ún. „lappangás” terve. A terv lényege az volt, hogy az összeesküvő csoport tagjai közül egyesek kiválnak, s újabb (titkos) csoportokat hoznak létre, az újabb csoportokból ismét kiválnak egyesek, még újabb csoportok születnek, s így tovább. A végén pedig létrejön egy sejtyszerű hálózat, mely „lappangva” vár a megfelelő alkalomra, ami egy új forradalom lehetett volna. Igaz, a fiatalok végül (legalábbis, ami a közvetlen cselekvést illeti) nem a merényleteket, hanem a másik (szó szerint is) végső, radikális „megoldást” az önégetést választották. Pontosabban Sz. Tamás, a későbbi elsőrendű vádlott, javaslata nyomán 1969. április 17-én négy személy: Sz. Tamás, B. László, J. István és K. Ferenc fogadalmat tettek arra, hogy a Nemzeti Múzeum lépcsőjén figyelemfelkeltő tettként elevenen elégetik magukat, de előtte még egyszer, utoljára tagtoborzást kellett végrehajtani, minél több önkéntest „begyűjtve”, hogy az akció minél látványosabb, illetve „sikeresebb” legyen. Persze a kezdődő tagtoborzás nem ment valami jól, érthető okokból nemigen gyűltek az önként jelentkezők. Nem beszélve arról, hogy a széleskörű önkéntes tűzhalál esetén a „lappangás” hosszabb távú tervének végrehajtása is erősen kérdésessé vált volna, bár az is igaz, hogy „sikeresebb” öngyilkosság esetén a „lappangásnak” eleve nem is lett volna túl nagy jelentősége. Legalábbis az öngyilkosságra

készülők elméjében nem, hisz „...*ugy a tervezett robbantásokkal, mint a csoportos önégésszel kapcsolatban az ellenséges tevékenységet tervezők azt a célt akarták elérni, hogy Európa – szerte mindazon országokban, ahol a szovjet csapatok állomásoznak, egy u.n. forradalmi hullámot indítsanak el és arra számítottak, hogy elsősorban Csehszlovákiában és Lengyelországban – példájukat követve – hasonló akciókat szerveznek.*”⁹¹

Ez természetesen egy örülség, egy vágyalom (vagy inkább rémálom) volt. Más kérdés, hogy Sz. Tamás és társainak tervéből (terveiből) végül – szerencsére – semmi nem valósult meg. Nem utolsó sorban azért, mert 1969. április 29-én a BRFK, hivatalosan is, nyomozást rendelt el „*A Btk. 125.§./3/ bekezdésébe ütköző rombolásra irányuló előkészület büntetvény alapos gyanuja miatt...*”, egy nappal később, április 30-án pedig hat emberre már le is csapott a rendőrség. Közülük négy személy: B. László, J. István, T. Zoltán és K. Ferenc azonnal előzetes letartóztatásba kerültek. Sz. Tamást és Sz. Kornélt szintén őrizetbe vették.⁹² Igaz, a későbbiek során nem mindenkinek kellett a „hüvösön” maradnia. Sz. Kornélt utóbb, május 3-án szabadlábra helyezték, K. Ferencet június elején ugyancsak elengedték. Ráadásul Sz. Kornél esetben végül még vádat sem emeltek. Ő csupán egy rendőrhatalmasi figyelmeztetést kapott. Rajta kívül egyébként még további hat személy kapott rendőrhatalmasi figyelmeztetést, ám őket ezen túlmenően már nemigen „piszkálták”. Legfeljebb tanúként tartottak rájuk igényt.⁹³ A többiek azonban már nem úszhattak meg ennyivel. Különösen a két „fő ötletgazdának”, a későbbi első és másodrendű vádlottnak, Sz. Tamásnak és B. Lászlónak volt miért aggódnia. Igaz, Sz. Tamást, eleinte, április 30-án – láthattuk – „csupán” őrizetbe vette a rendőrség. Május 3-án azonban már ő is előzetesbe került. A rácsok mögül kellett szembenéznie az „összeesküvés előkészületének” vádjával, no meg a fiatalok ellen szóló bizonyítékokkal.

S bizonyítékok éppenséggel akadtak. Ugyanis a rendőrség nem csupán letartóztatott, illetve őrizetbe vett embereket, de szintén április 30-án házkutatásokat is tartottak.⁹⁴ J. István lakásán a rendőrök, ha kis mennyiségben is, de puskaport találtak, B. Lászlónál pedig egy jegyzetblokkon megtalálták a Kalasnyikov géppisztoly műszaki leírását, illetve egy olyan feljegyzést, mely, ha nem is konkrétan, de áttételesen utalt a gyanúsított korábbi robbantási szándékára. „*»Szovjet laktanya, fegyverszerzése, akna, pisztoly«.*” – így szólt az említett bejegyzés,⁹⁵ s tudni érdemes, hogy B. László a merényletek végrehajtásához szükséges „cuccot” eleinte egyenesen a mátyásföldi szovjet laktanyából kívánta „beszerezni”. Vakmerő elképzelés volt annyi bizonyos. Vakmerőbb, mint a „B terv”, mely a későbbi másodrendű vádlottat egy lányismerőse révén juttatta volna a szükséges „felszereléshez”.⁹⁶ Más lapra tartozik, hogy sem az „A terv” sem a „B terv”, sem az összes többi „pompás” terv eleve nem sok eséllyel volt megvalósítható. Nem utolsó sorban azért, mert a rendőrség (már a tárgyi bizonyítékok megtalálása előtt is), szinte mindenről tudomással bírt. Igaz, a március 15-én történekről, illetve a március 22-i a koszorúzásról, még „lemaradtak” a „szervek”. Utána azonban bőven kaptak információt. Először is volt egy állampolgári bejelentés, mely még április elsején (korántsem áprilisi tréfaként), tájékoztatta a hatóságokat arról, hogy a Hány borozóban március 15-e estjén mi is történt tulajdonképpen, illetve informálta a rendőrséget B. László akkortájt (március végén, április elején) épp napirenden lévő „kirobbanó” elképzeléseiről.⁹⁷ Ez persze felkeltette a rend őreinek figyelmét. Olyannyira, hogy már hetekkel a nyomozás hivatalos kezdete előtt négy ún. „társadalmi kapcsolat” is „rámozdult” az ügyre. Nem szólva a társaságba beépített hivatásos ügynökről, „Husztyról”.⁹⁸ „Huszty” és a „társadalmi kapcsolatok” révén a rendőrség nem csupán tudott értesült bizonyos tervekről, de meglehetősen naprakészek is volt. Igaz nem minden információ volt hiteles. Például a BRFK egy darabig azt hitte, hogy B. László nem csupán tervezi a robbantást, de sikerült is nagyobb mennyiségű robbanóanyaghoz

jutnia. Ez, mint utóbb kiderült, téves információ volt.⁹⁹ Ám még így is, e tévedés ellenére is, a rendőrség eléggé „képben volt”. Gondoljuk csak meg: pontosan tudták, kiket és hol kell keresniük, mely lakásokon érdemes házkutatást tartaniuk, nem beszélve arról, hogy az összegyűjtött adatok a nyomozást, illetve a későbbi vádemelést is jelentősen megkönnyítették. Ami a vádemeléseket illeti: a Fővárosi Főügyészség Sz. Tamáson és B. Lászlón kívül még további három személy, J. István, T. Zoltán és K. Ferenc ellen vádat „összszeksükésre irányuló előkészület” büntetőjében. Mindannyiukat bűnösnek mondták ki a bíróságok. Ráadásul valamennyi vádlottra több hónapig esetleg több évig tartó, szigorított börtönben letöltendő szabadságvesztés várt.¹⁰⁰

Felmerülhet persze az olvasóban a kérdés: lehetséges, hogy ezt az egészet csak kitalálták, nem is volt semmiféle merénylet, sem más „csúnyaságok”, csupán a március 15-én és 22-én történeteket akarta a hatalom valamiképpen megtorolni? Igen, ez lehetséges, csak épp teljességgel valószínűtlen. Először is a koncepciós ügyeknél, mivel azok alapvetően hazugságokra, kitalációkra épülnek, valódi tárgyi bizonyítékot nemigen talál a rendőrség. Tárgyi bizonyíték gyanánt a legfeljebb verseket, könyveket, röplapokat tudnak előkeríteni a rend őrzői, melyek a gyanúsítottak (későbbi vádlottak) „helytelen” politikai nézeteit talán igazolják, ám más egyebet már nemigen.¹⁰¹ Azután ott vannak a tanúvallomások. Semmi jele annak, hogy a merénylet, vagy épp a csoportos öngyilkosság, az erre való tagtoborzás, szervezkedés ügyében a tanúvallomások a hatalom „alkotásai” lettek volna.¹⁰² Nem beszélve arról, hogy egy koncepciós eljárásnál az is nehezen fordulhatott volna elő, hogy a nyomozás végén a BRFK – ostoba módon – hibákkal teletűzdelt összegző jelentést bocsát az ügyészség rendelkezésére, nehezítve ezzel annak munkáját.¹⁰³ Az pedig végképp valószínűtlen, hogy a gyanúsított (későbbi másodrendű vádlott) terhelő vallomását a rendőrség hanyagságból nem veszi figyelembe, szívességet téve ezzel az ügy résztvevőinek.¹⁰⁴ Márpedig Sz. Tamás és társai esetében még ez is előfordult, ami viszont szintén azt valószínűsíti, hogy ebben az ügyben nem egy „hibátlan” koncepciógyártás, egy „tökéletes” tervezés, hanem valódi utánajárás, valódi nyomozómunka folyt. Valódi hibákkal, baklövésekkel.

Az elmondottakhoz tegyük hozzá, mindez természetesen nem azt jelenti, hogy Sz. Tamás és társai esetében minden a „fair play” szabályai szerint zajlott volna. Egyáltalán nem. Ennek az ügynek is voltak bizonyos koncepciós elemei. Például a bíróságokon (első és másodfokon egyaránt) a vádlottak szemére hányták külön ünnepeiket, illetve rendszerellenes politikai nézeteiket. Ám alapvetően mégsem nézeteik miatt ítélték el a fiatalokat, s nem is azért, hogy ki miként ünnepelt. Nem, itt bombamerényletekről, öngyilkos akcióra toborzásról és hasonló tervekről döntött az igazságszolgáltatás. Márpedig az ilyen tervek, az ilyen tettekre való készülődés, még ha csupán készülődés is, a világ minden országában, minden rendszerében bűncselekménynek számítanak.

Az eredeti témához visszakanyarodva, 1973. március 15-e után jó ideig „csend” és „nyugalom” volt. Ünnepeink visszatértek a megszokott kerékvágásba. Ám egy évtized múltával, 1983. március 15-én ismét „állt a bál”. A „másként gondolkodók”, illetve a „másként ünneplők” ismét hallattak magukról. Ráadásul mindez csupán nyitánya volt annak az újabb „ballhé-sorozatnak”, mely a Kádár-rendszer utolsó néhány évében ünnepeinket oly szépen „bearanyozta”.

(Forrongó ünnepeink a politikai rendszerváltást megelőzően: 1983–1988) 1983. március 15-én, Budapesten, illetve jó néhány vidéki településen is (ismételten) „rendhagyó eseményekre” került sor. Budapesten a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságának 1983. március 16-án készített napi információs jelentése szerint „Az ünnepek során az alábbi (rendhagyó) események történtek.”:¹⁰⁵

– Dr. Sz. György „...a Múzeum – kertben kísérletet tett a arra, hogy az általa megalkotni tervezett »END békeszervezet« brossuráját 30 forintért eladja a jelenlévőknek.

– A Petőfi – szobor megkoszorúzása után többen kiszedték és félredobták a szobor körül földbe szurt vörös zászlókat.

– Március 15-e téren kb. 100–150 fő gyertya gyújtásával, a Nemzeti dal szövegrészeinek ismétlésével, 48-as emlékdalokkal, és mindenekelőtt a Székely – himnusz éneklésével hívta fel magára a figyelmet.”¹⁰⁶ Ezt követően V. József „...felszólítására a tömeg egy része a Batthyány – emlékmécseshez vonult.”¹⁰⁷ ahol – a jelentés megfogalmazása szerint – „...határozott, eltávozásra ösztönző igazoltatásokkal kísért, rendőri intézkedésre került sor.”¹⁰⁸ Olyan intézkedésre, melynek hatására „...a résztvevők többsége szétszéledt.”¹⁰⁹

Megjegyzendő, hogy „A különböző helyeken végrehajtott intézkedések összesen közel 70 főt érintettek. Ebből 15 előállítás, 15 fő személyi igazolvány elvétel és kb. 40 fő igazoltatására került sor.”¹¹⁰ Emellett „Az előállított személyek közül 2 főt őrizetbe vettek.”¹¹¹ Sajnos az őrizetbe vett személyek nevééről, vagy későbbi sorsukról az említett jelentés már nem ad tájékoztatást.¹¹² Homályban marad az is, hogy kik voltak azok, akik Budapesten március 15-én a Petőfi-szobor megkoszorúzását követően „...kiszedték és félredobták a szobor körül földbe szurt vörös zászlókat”.¹¹³ Azt viszont biztosan tudjuk, hogy a fővárosi történésekkel párhuzamosan, illetve azokkal összefüggésben vidéken is „érdekes” eseményekre került sor.

Szegeden például egy középiskolás *Mit kíván a magyar nemzet 1848–1983* kezdetű „izgató tartalmú” röplapokat készített, amiért utóbb hat hónap felfüggesztett börtönbüntetést kapott.¹¹⁴ Miskolcon sem volt minden rendben. A borsodi megyeszékhelyen a forradalom évfordulója előtt, március 10-én, illetve 11-én olyan röplapokat találtak, melyek, „...a 'belső ellenzék és a másként gondolkodók nevében, a munkás öngazdálkodás megvalósításának jelszavával...”¹¹⁵ arra szólította fel „...az egyetemi ifjúságot, hogy március 15-én, Budapesten tüntető megmozduláson emlékezzenek meg az 1973. március 15-i tüntetés 10. évfordulójáról”.¹¹⁶ A röplap emellett emlékeztetett az 1956-os hazai, az 1968-as csehszlovákiai, illetve az 1980-as lengyelországi eseményekre is, továbbá arra kérte a fiatalokat, „... hogy a helyi rendezvényeken is jelenjenek meg.”¹¹⁷ Ezek után már csak „hab volt a tortán”, ami Pécsen történt, ahol „Folyó hó 16-án hajnalban ismeretlen személy/ek/ négy pécsi középiskola bejárati ajtajára és egy gépkocsi szélvédőjére kifüggesztették az 1848-as márciusi forradalom 12 pontos követelésének szövegét.” Sőt nem csupán kifüggesztették (az egyébiránt kézzel írt) 12 pontot, de egy, az eseményekről szóló napi információs jelentés tanúsága szerint¹¹⁸ még azt is meg merészelték tenni, hogy színes filctollal a következő követeléseket külön kiemelték:

- Unió, vagyis Erdélynek Magyarországgal való egyesítése.
- Külföldi csapatok kivonása, politikai foglyok szabadon bocsátása.
- Törvény előtti egyenlőséget politika és vallás tekintetében.¹¹⁹

Mindez persze nem tetszett a hatalomnak. Nagyon nem. Ráadásul nem csupán az lehetett számukra aggasztó, hogy a „hözöngő” fiatalság már megint „akciózik”, próbálgatja „szárnyait”. Az egyre erősödő demokratikus ellenzék tevékenysége, készülődése az 1983-as március 15-i ünnepekre legalább ennyire nyugtalanító lehetett. Míg ugyanis a hatvanas-hetvenes években a március 15-i, illetve október 6-i események mögött spontán módon szervezkedő csoportok álltak, addig a nyolcvanas évekre ez a helyzet megváltozott. A spontán tiltakozások mellett egyre aktívabb lett a rendszer „profí”, szervezett ellenzéke is. S itt nem csupán a Miskolcon terjesztett röplapokra kell gondolni. Ott volt például az általános leszerelést hirdető (s ezért a hatalom szemében vörös posztónak számító) Dialógus Békecsoport. Ez az ellenzéki csoport – egy 1983. március 14-én ke-

letkezett III/III-as operatív információs jelentés tanúsága szerint – már folyó év március 7-én arról tanácskozott, hogy a csoport „...tagja részt vesznek a Petőfi téren megrendezésre kerülő ünnepi megemlékezésen.”¹²⁰ Ráadásul nem elég, hogy részt kívántak venni az ünnepi eseményen, de még arra is készültek, hogy „*Dialógus* jelvényeket és papírból hajtogatott békegalambokat fognak osztogatni.”¹²¹ Mi több „*Felmerült az is, hogy jelenlétiüket emblémájukkal díszített zászlóval fogják érzékeltetni.*”¹²² Mindezek után talán nem meglepő, hogy a kommunista vezetésnek az 1983-as esztendőben, ez év március 15-én bőven voltak gondjai, hasonlóan a későbbi évekhez. Igaz, a rendőrség 1983-at követően már nem minden évben avatkozott be látványos módon a március 15-i eseményekbe. 1984-ben és 1985-ben például – meglepő, de tény – jobbra megelégedtek a szemlélődéssel. Igazoltatások, letartóztatások, rendőrhatalósági figyelmeztetések „persze” voltak. Ugyanakkor a „nagy rendőrtalakok”, a látványos és tömeges igazoltatások, az agresszív „szétszélesztések” 1984, illetve 1985. március 15-én elmaradtak.¹²³

Nem úgy a következő évben, 1986-ban mikor a hatóságok bőven „bepótolták” mindazt, amit a megelőző két évben „elmulasztottak”. Mert peresztrójka ide, glasznosztj oda, a hatalom 1986. március 15-én ismét a könyörtelen oldalát mutatta meg. S, hogy mi is történt tulajdonképpen? A *Beszélő* nevű (akkortájt illegális) ellenzéki folyóirat szerint az, hogy „*A Petőfi-szobornál, a saját kedve szerint ünneplő fiatalság szokásos gyülekezőhelyén hangszórók recsegő indulói várták az odaseregleneket. A Petőfi tértől a Vigadóig további zenével fűszerezett vidám kirakodóvásár foglalta el a helyet. Ilyen körülmények között a Petőfi szobor körül lehetetlenné vált minden ünnepélyesség, még a puszta kommunikáció is.*”¹²⁴ Ami persze önmagában még nem lett volna nagy gond, hisz a tüntetők feltalálták magukat. A Petőfi szobornál tartott (eleve reménytelen) megemlékezés helyett az összegyűlt tömegeből olyan menet alakult ki, mely „...*tínédzserek vezetésével déli 12 óra után néhány perccel énekelve, a Nemzeti Dalt szavalva megindult az Apáczai Csere János, s tovább, az Akadémia utcán át a Kossuth szobor felé. Legalább 3 ezren vonultak.*”¹²⁵ Am hiába vonultak több ezren, a rendőrség, illetve a hatalom zaklatását nem tudták megakadályozni. A Kossuth-szobornál például „...*nem üvöltöttek hangszórók, viszont óriási volt a rendőri készültség.*”¹²⁶ Hasonlóan a tüntető felvonulás következő helyszínéhez, a Batthyány-örökmécseshez, ahol „...*1 órára hivatalos ünnepséget szerveztek; a tér tele volt civil rendőrrel, hangszórók üvöltöttek.*”¹²⁷ Igaz „*A tömeg megkísérelte egy Himnusz erejéig túlharsogni, aztán gyorsan továbbment a Néphadsereg utcán és a Margit–hidon át Budára, a Bem-szoborhoz.*”¹²⁸ Ahol aztán „...*ismét hangszórók, rengeteg civil belügyes.*”¹²⁹ Ők fogadták „szeretettel” a „*másként ünneplőket*”. Nem szólva a nap közbeni letartóztatásokról, elhurcolásokról, a demonstrálók vegzálásáról, no meg a tüntető felvonulás szomorú végkifejletéről a Batthyány téren. A tere ugyanis „...*3 és 4 óra között rengeteg rendőr érkezett, busszal, URH kocsival, motorral. Felsorakoztak a Batthyány tér déli végében.*”¹³⁰ Ezt követően pedig „*Pontban 4 órakor rendezett oszlopban megindultak a fiatalok felé.*”¹³¹ A menetoszlop élén „...*lépésben URH haladt, melyből hangtölcséren keresztül felszólították a téren tartózkodókat, hogy készítsék elő személyi igazolványaikat, igazoltatás következik.*”¹³² Erre persze „*Sokan elfutottak.*”¹³³ Ugyanakkor – tudni érdemes – „*Az ottmaradókat nem igazoltatták, hanem elvették tőlük igazolványaikat.*”¹³⁴ Mondani sem kell „*Elismervényt senki nem kapott.*”¹³⁵ Más kérdés, hogy „*Aki odább ment azt békén hagyták, aki viszont ott maradt vagy a járóelők közül közelebb ment, attól elkobozták a személyiét.*”¹³⁶ Így ért véget a március 15-i demonstráció a Batthyány téren. Am a történetnek ezzel még nem volt vége, ugyanis hiába „sikerült”, a napközbeni felvonulást, illetve tüntetést szétkergetni, „*Este 7 órakor ismét gyülekeztek fiatalok a Petőfi-szobornál, fáklával, mécsessel, ahogy tavaly is tették.*”¹³⁷ Ráadásul a fiatalok

nem csupán gyülekeztek, de az összegyűlt tömeg több száz fős menetet alkotva elindult a Vörösmarty tér érintésével a Lánchíd pesti hídfője felé. Am ekkor a rendőrség már lépett, s „*A Roosevelt teret minden irányban rendőrök zárták le, csak a Lánchíd felé vezető utat hagyták szabadon.*”¹³⁸ Igaz, „*A menet egy pillanatra megtorpant, de aztán felment a hidra.*”¹³⁹ ami, mint utóbb kiderült, végzetes hiba volt. A hidat ugyanis, akkorra már, mindkét oldalán lezárták a rendőrök. Ezután pedig következett a „lánchídi csata” néven elhíresült akció, mely a *Demokrata* nevű másik (szintén illegális) ellenzéki folyóirat szerint lényegében abból állt, hogy a lezárt hídon „...megindult a rendőrrattak. Dolgozott a gumibot nem kímélte a lányokat sem.”¹⁴⁰ A „végeredmény” pedig az lett, hogy „*Több száz tüntetőtől kobozták el a személyi igazolványt, és tucatnál több személyt magukkal hurcoltak a rendőrök.*”¹⁴¹ Amiből persze aztán óriási felháborodás lett. Idehaza, s külföldön egyaránt.¹⁴² Valószínűleg ezzel is összefügg, hogy a politikai rendszerváltást megelőzően, 1987-ben, s 1988-ban már nem került sor olyasfajta március 15-i „rendcsinálásra”, mint 1986-ban, dacára annak, hogy ezekben az években is voltak március 15-i ellenzéki megmozdulások Budapesten.¹⁴³

Természetesen azt távolról sem lehet állítani, hogy a rendszerváltást megelőző két évben minden ünnep, megemlékezés békében zajlott volna le. Még 1988-ban is szétkergették, elhurcolták azokat, akik június 16-án Nagy Imrére és sorstársaira az utcán mertek emlékezni.¹⁴⁴ Ugyanakkor az igazsághoz hozzátartozik, hogy a nyolcvanas években sem minden csupán a rendőrség, illetve a mögötte álló hatalom önkényéről, az ellenzék, a „másként ünneplők” elnyomásáról szólt. Voltak valódi bűnügyek is, melyek ugyan a politikával összefüggtek, ám egyáltalán nem úgy, ahogyan az ellenzék (hatalom szemében bűnös) tevékenysége. Mire gondol e sorok szerzője? Például arra, ami a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságának 1984. március 15-én kiadott napi információs jelentésében szerepel. Mely jelentésben – egyéb más dolgok mellett – arról olvashatunk: „*Ismeretlen telefonáló f. hó 14-én éjjel 1 óraker közölte a BRFK Központi ügyeletével: »a Március 15. brigád nevében jelentkezünk, robbantjuk a Rádiót.«*”¹⁴⁵ A Rádió természetesen nem robbant fel. A BRFK és a tűzsereszek sem a Rádió épületénél, „...sem az épület környékén nem találtak robbanószerkezetet.”¹⁴⁶ Mindez – szerencsére – csupán egy ostoba, gonosz „tréfa” volt. Az viszont már nem csupán egy idióta „vicc” volt, hogy nagyjából két évvel később, 1986 márciusában, „*F hó 13-án operatív információ keletkezett arról, hogy Sopronban mintegy fél év óta fiatalokból álló csoportosulás működik, amelynek tagjai azt tervezik, hogy valamelyik ünnepnapon bombát robbantanak, majd utlevéllel külföldre távoznak.*” Legalábbis ez szerepel abban a napi operatív információs jelentésben, melyet szintén a B. M. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkársága adott ki 1986. március 17-én.¹⁴⁷ Nem melleleg ugyanebből a jelentésből megtudhatjuk azt is, hogy „*A végrehajtott ellenőrzések feltárták, hogy valóban létezik egy öt fős, 16–17 éves fiatalokból álló, 1985 júniusában alakult csoportosulás, amelynek tagjai heti 3–4 alkalommal találkoznak. A meghallgatások során nevezettek elmondták: megállapodtak arra nézve, hogy október 23-án felrobbantják a soproni rendőrség és a pártbizottság épületét, valamint volt osztályfőnökük lakását.*”¹⁴⁸ A tervezett akció „sikeres” végrehajtásához egyébiránt – legalábbis a BM Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkársága szerint – a csoport E. Ferenc nevű tagja járult volna hozzá a leginkább. Ő volt ugyanis az, ki „...vállalta a robbanóanyag és lőfegyver elkészítését, lőszer beszerzését.”¹⁴⁹ Sőt nem csupán vállalta azt, de „*A nevezett lakóhelyén megtartott házkutatás során lőszerket, valamint lőfegyver és robbanóanyag előállításához szükséges, félig elkészített állapotban levő anyagokat találtak.*”¹⁵⁰

A történet persze úgy kerek, ha elmondjuk: E. Ferencnek valóban „kirobbanó” tervei voltak.¹⁵¹ Ténykérdés az is, hogy a házkutatás során lőszerket, lőfegyvert illetve robbanó-

anyag előállításához szükséges „kellékeket” találtak nála.¹⁵² Ám a március 17-i jelentésben említett „csoportos összeesküvés” már aligha áll meg. Nem is igen állhatott meg, ugyanis a nyomozást végző Győr–Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság a kezdetektől csupán E. Ferenc ügyét tárta fel, nem pedig E. Ferenc és társai ügyét.¹⁵³ A vádlottak padjára is egyedül E. Ferencet ültették, igaz, végül ő is megúsza hat hónap felfüggesztett fogházbüntetéssel, emellett végig szabadlábon védekezhetett, sőt, a bíróságnak utóbb még arra is gondolja volt, hogy előírja számára tanulmányai folytatását, pártfogói felügyelet mellett.¹⁵⁴

Igy működött a rendszer, a „szocialista igazságszolgáltatás”. A hatalom számára veszedelmes politizálókat általában lecsukták. A „zavarkeltőket”, az „izgága” tüntetőket gumibottal „nevelték”. Ugyanakkor E. Ferenc, aki bizonyítottan valódi bűnt, bűnöket követett el, csupán felfüggesztett fogházbüntetést kapott. Az ő esetében a bíróság már nem volt oly szigorú. Mindez persze aligha meglepő. A diktatúra számára ugyanis – bármily furcsa – nem a szélsőségesek jelentették a valódi veszélyt. Nem, a valódi gondot az ellenzék, illetve a „másként ünneplők” okozták. Ők ugyanis bombák helyett alternatívát kínáltak. Kiutat a rendszer hazugságszövegéből.

JEGYZETEK

- 1 Azt, hogy az 1969. március 15-én a külön ünnepelő fiatalok létszáma körülbelül 60–80 fő volt, a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Vizsgálati Alosztálya állította, mégpedig abban az 1969. június 23-án készült összefoglaló jelentésében, mely jelentés Sz. Tamás és társai ügyét volt hivatva rendőrségi vonalon lezárni. Ami a Legfelsőbb Bíróság későbbi 30–40 fős létszámbecslését illeti, erről abban az 1969. december 2-án született ítéletben olvashatunk, mely másodfokon végérvényesen lezárta Sz. Tamás és társai ügyét. A BRFK Politikai Vizsgálati Alosztályának 1969. június 23-i jelentését és a Legfelsőbb Bíróság 1969. december 9-én hozott ítéletét ld.: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban ÁBTL), 3.1.9. V–157864/2 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében II. kötet.
- 2 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, V–157864/2 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében II. kötet; a Legfelsőbb Bíróság 1969. december 2-i ítélete.
- 3 Az idézett gondolatokat, illetve a BRFK Politikai Alosztályának 1970. március 27-i javaslatát ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében.
- 4 Uo.
- 5 Uo.
- 6 Uo.
- 7 Uo.
- 8 Sz. József, ki építőmunkásként a Televíziónál dolgozott, 1969. március 17-i kihallgatásán – számos más vallomással ellentétben – nem emlékezett a munkásokat sértő kijelentésekre. Magára a konfliktusra természetesen ő (is) emlékezett,

ugyanakkor ezzel kapcsolatosan csupán annyit közölt: „...*határozottan emlékszem, hogy felénk és az épületen dolgozók felé a következő szavakat kiáltották: »Gyertek le! Nem szégyellitek magatokat, hogy március 15-én dolgoztok!« A felénk címzett megjegyzésük a dolgozóknak felhőborodást keltett, többen voltak akik visszakiabáltak nekik, de azt, hogy konkrétan mit mondtak nem tudom.*”. Ezért nem felel meg a valóságnak a március 27-i javaslat azon állítása, hogy az események „külső” szemtanúi egyöntetűen emlékeztek a Televízió színházánál történetekre. Az idézett gondolatokat, illetve Sz. József vallomását ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében. Ezen belül: tanúkihallgatási jegyzőkönyv Sz. József tanú 1970. március 17-i kihallgatásáról.

- 9 Sz. Miklós és G. Bence kihallgatásai során egyáltalán nem emlékeztek arra, hogy a munkásokat becsmérő kifejezések a tüntetők részéről elhangzottak volna. Ugyanígy nem emlékeztek erre Sz. Katalin és B. Judit, a tüntetés szemtanúként kihallgatott résztvevői sem. Igaz G. Bence csupán a március 27-i javaslat elkészítése után tett vallomást a Televízió színházánál történetekről, ám ez a lényegen mit sem változtat: ő sem emlékezett sértő megjegyzésekre a tüntetők részéről. Más lapra tartozik, hogy Sz. Miklós, miután az emlékeinek ellentmondó tanúvallomásokkal szembesítették, kijelentette: „*Ezek után biztosnak tartom, elhangzott csoportunk több tagja részéről az építőmunkásokat ért kijelentések...*”. Igaz, ő (is) állította: „...*én nem emlékszem vissza rá.*”; ám azt sem mulasztotta el hozzáfűzni: „*Ezekkel a szidalmazó, becsmérő kifejezésekkel nem ér-*

- tek egyet.”. Az idézett gondolatokat, illetve Sz. Miklós, G. Bence, Sz. Katalin és B. Judit valóságait ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében. Ezen belül is a BRFK Politikai Vizsgálati Alosztályának jegyzőkönyvei Sz. Katalin és B. Judit tanúk 1970. március 19-én történt kihallgatásairól; ugyanezen alosztály jegyzőkönyve Sz. Miklós terhelt 1970. március 26-i kihallgatásáról; illetőleg a Politikai Vizsgálati Alosztály jegyzőkönyve a G. Bence terhelt kihallgatásáról, mely kihallgatásra 1970. március 31-én került sor.
- 10 Az idézett gondolatokat, illetve a BRFK Politikai Osztályának 1970. március 27-i javaslatát ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társa ügyében.
- 11 Uo.
- 12 Uo.
- 13 Uo.
- 14 Uo.
- 15 Uo.
- 16 1970. március 15-én két jelentés is született, melyet a helyszínrre érkező rendfenntartók tettek az aznapi, Kossuth téri események kapcsán. Az egyik jelentést F. György rendőr alhadnagy, a kormányórség őrsparancsnoka tette, aki határozottan emlékezett arra, hogy a rendfenntartó erők odaérkezésekor G. Bence már „...*elkezdte a Talpra Magyarat...*”. A másik jelentés az URH gépkocsival a helyszínrre érkező D. János rendőr százados jelentése volt, aki szintén emlékezett arra, hogy G. Bencét a téren ünneplő fiatalok biztatták, hogy „...*szavalja el a Nemzeti dalt. Ő, el is kezdte a szavalást, a többi fiatalok pedig köréje gyülekeztek.*”. F. György és D. János március 15-i jelentéseit ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társa ügyében.
- 17 Az idézett mondatot ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társa ügyében. Javaslat Sz. Miklós és társa ügyének lezárása kapcsán. 1970. március 27.
- 18 A nyomozás lezárásáról a BRFK Politikai Vizsgálati Alosztálya döntött 1970. március 31-én. A Vizsgálati Alosztály erről szóló határozatát ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társa ügyében.
- 19 Sz. Miklós és G. Bence a fennmaradt figyelmeztetési jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1970. március 31-én, az ügy lezárásával egy napon kaptak rendőrhatalósági figyelmeztetést. Sz. Miklós és G. Bence figyelmeztetési jegyzőkönyveit ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társa ügyében.
- 20 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–156403 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társa ügyében. Javaslat Sz. Miklós és társa ügyének lezárása kapcsán. 1970. március 27.
- 21 Uo.
- 22 Uo.
- 23 Uo.
- 24 Az idézett gondolatot, illetőleg a BRFK III/1. Alosztályának 1971. november 19-i javaslatát M. Péter és társai ügyének lezárása tárgyában ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet.
- 25 Uo.
- 26 Uo.
- 27 Az idézett gondolatot, illetve ifj. Sz. János 1971. október 12-i önvallomását ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/1 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében I. kötet.
- 28 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet. A BRFK III/1. Alosztályának 1971. november 19-i javaslata M. Péter és társai ügyének lezárására.
- 29 Az idézett gondolatot, illetve ifj. Sz. János 1971. október 12-i önvallomását ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/1 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében I. kötet.
- 30 A szeptember 21-i és az október 2-i intézkedési terveket ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/1 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében I. kötet.
- 31 Az idézett gondolatot, illetve a BRFK III/1. Alosztályának 1971. november 19-i javaslatát M. Péter és társai ügyének lezárása tárgyában ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet.
- 32 Uo.
- 33 Uo.
- 34 Uo.
- 35 Uo.
- 36 Uo.
- 37 Uo.
- 38 Uo.
- 39 Uo.
- 40 Uo.
- 41 Az idézett gondolatot, illetve a BRFK III/1. Alosztályának 1971. október 13-án készített vizsgálati tervét ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/1 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében I. kötet.
- 42 A rend őrei – a november 19-én megfogalmazott javaslat (ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet) tanúsága szerint – különösen azt fájalták, hogy Sz. Gyulát, illetve két másik társát, S. Jenőt és U. Kornélt nem képesek az október 6-i „balhébá” belevonni. Ám mivel e személyek, bár „...*külön-külön valamennyien tudtak az október 6.-i összefövetelről, egyesek hirsztelték is, de kokrét szervező tevékenységet ezirányban nem fejtettek ki. Másrészt mert október 6.-a előtt jóval előzetes letartóztatásba kerültek...*”, a későbbiekben aligha lehettek jó alanyai a Múzeumkertben történetekkel kapcsolatos büntetőeljárásnak. Még akkor is, ha egyébként bőven lett volna „muníció”. Különösen Sz. Gyula esetében. Először is neki már korábban számos összetűzése volt az állam-

- hatalommal. Többször is volt elzárásra, illetve börtönbüntetésre ítéelve. A rendőrség emellett úgy vélte, hogy ő az, aki „A »Nagyfa« galeriban hangadó szerepet tölt be”. Márpedig a rend őrei a különféle galeriket, ezen belül is főként az ún. „Nagyfa” csoport tagjait vádolták azzal, hogy „A belvárosban 1969-ben példátlan politikai tüntetést szerveztek”. Legalábbis erről olvashatunk a rendőrség (már említett) szeptember 21-i intézkedési tervében (ÁBTL, 3.1.9. V–159297/1 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében I. kötet). Meg arról is, hogy Sz. Gyula és a különféle galerik más tagjai 1970. május elsejére időzítve is terveztek egy (a korabeli terminológiával élve) „ellenséges célzatú felvonulást”, melyet csupán a rendvédelmi hatóság megelőző intézkedéseinek köszönhetően sikerült elhárítani. Ezen túlmenően pedig a rendőrség Sz. Gyuláról letartóztatását megelőzően egyebeket is feltételezett. Az október 2-i intézkedési tervben (ÁBTL, 3.1.9. V–159297/1 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében I. kötet) például azt olvashatjuk, hogy ő tart majd beszédet október 6-án. Sőt, nem csupán szónokolni kíván, de a „Nagyfa” és „Léparti” galerik tagjaival karöltve „Tervbe vették fegyverbeszerzését, mellyel végsősoron fegyveres disszidálást követtek volna el.”. Valóságos James Bond volt tehát Sz. Gyula. Egyszerre akart szervezkedni, disszidálni, szónokolni, s tán még lövöldözni is. Ez így valóban példátlan teljesítmény lett volna egyetlen embertől. Más kérdés, hogy letartóztatását követően már nem tartották őt ennyire veszedelmesnek. Olyannyira nem, hogy – láthatuk – utóbb a rendőrség már azt is cáfolta, hogy egyáltalán szervezkedett volna október 6-ára.
- 43 M. Péter és társai ügyében első fokon, a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el, mely – a fennmaradt ítélet tanúsága szerint – 1972. április 12-én hozta meg döntését M. Péter és társai ügynevezett „bűncselekményei” kapcsán. Másodfokon a Budapesti Fővárosi Bíróság járt el, mely 1972. július 18-án hozott végső, jogerős ítéletet, az elsőfokú bíróság döntését kisebb módosításokkal jóváhagyva. A Pesti Központi Kerületi Bíróság 1972. április 12-i ítéletét, illetve a Budapesti Fővárosi Bíróság folyó év július 18-án hozott döntését ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet.
- 44 Az idézett gondolatot, illetve az MSZMP Budapesti Bizottsága és a KISZ Központi Bizottsága által készített, szigorúan bizalmas jelentés teljes szövegét ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 45 Uo.
46 Uo.
47 Uo.
48 Uo.
49 Uo.
50 Uo.
- 51 Uo.
52 Uo.
53 Az idézett gondolatot, illetőleg a BRFK március 16-i jelentését ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159241/1 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében I. kötet.
54 Uo.
55 Uo.
56 Az idézett mondatot, illetve a március 22-i vizsgálati terv teljes szövegét ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159241/1 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében I. kötet.
57 Uo.
58 Uo.
59 A rendőrségi jármű megrongálása, pontosabban a rongáló személye valóban örök rejtély maradt. Ugyanakkor a rendőrségnek volt azért az ügyben három (lehetséges) gyanúsítottja: N. András, H. Gábor és K. Gábor. Ők úgy „kerültek képbe”, hogy a rongálási ügy egyik szemtanúja, illetve érintettje, F. János főtörzsrőmester 1972. március 15-én azt jelentette az V. kerületi rendőrkapitányságnak, hogy a rendőrségi járművüket, melyben ő és társa szolgálatot teljesített, fiatalok kövel megdobták. F. János azt is tudni vélte, hogy vagy N. András, vagy H. Gábor, vagy K. Gábor lehettek azok, kik e tettet elkövették. Igaz, egyikőjüket sem látta kövel dobálózni, ám mivel szerinte, „Akkor a helyszínen más nem tartózkodott.”, biztos volt benne, hogy a három fiatal közül az egyik volt az, aki követ hajított. Igen ám, de melyikük? F. János ezt már nem tudta egyértelműen megállapítani. Ezért aztán mind N. András, mind H. Gábor, mind K. Gábor ellen feljelentést tett, „biztos, ami biztos” alapon. S, hogy mit szólnak mindehhez az érintettek? Természetesen tagadták a bűncselekményt. A hivatalosan tanúként (nem gyanúsítottként) kihallgatott N. András például 1972. március 29-én, a rendőrségen, az ellenük tett feljelentés ügyében úgy fogalmazott: „Azzal gyanúsítottak hármunkat, hogy valaki közülünk kövel bezúta a gépkocsi szélvédőjét. Kijelentem, hogy hármunk közül ezt egyikünk sem tette, én is halványan emlékszem arra, hogy egy tőlünk kb. 30 m-re álló fiatalember /alacsony, bőrdzsekis/ hajolt le a földre, mintha követ venne fel onnan”. S, hogy mi lett a „sztori” vége? N. András – szabálysértési eljárás keretében – 30 nap elzárást kapott, két másik „tettestársát” pedig pénzbüntetéssel sújtották. Az ügyet, a rendőrségi autó megrongálásának ügyét a hatóság ezzel a „remek” döntéssel zárta le. Az idézett mondatokat, illetve F. János március 15-i jelentését és N. András március 29-i vallomását ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159241/5 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében V. kötet. A rendőrségi döntést pedig ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz. A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökségének 1972. május 15-i je-

- lentése a március 15-i „rendzavarások” ügyében történt rendőrségi vizsgálatok befejezéséről.
- 60 Az idézett mondatot, illetve BM. III/III-as Csoportfőnökségének május 30-i jelentését ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 61 Uo.
- 62 A Fővárosi Főügyészség 1972. május 31-én kelt vádiratát ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-159241/8 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében VIII. kötet.
- 63 Sz. Miklós és társai ügyében első fokon a Pesti Központi Kerületi Bíróság hozott ítéletet 1972. július 5-én. A másodfokú, jogerős ítéletet (mint arról már szó esett) a Budapesti Fővárosi Bíróság mondta ki, 1972. október 9-én. A Pesti Központi Kerületi Bíróság és a Budapesti Fővárosi Bíróság ítéleteit ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-159241/8 vizsgálati dosszié Sz. Miklós és társai ügyében VIII. kötet.
- 64 A Kádár-korszak „rendhagyó” március 15-i ünnepeiről, s ezen belül az 1973-as eseményekről részletesen is szól: Gyarmati György: *Március hatalma a hatalom márciusa (fejezetek március 15. ünneplésének történetéből)* Paginarum, Bp. 2000.
- 65 A *Rendbontókat vetek őrizetbe* címet viselő írást ld.: *Népszabadság* XXXI. évfolyam, 64. szám, 4. o. 1973. március 17.
- 66 Az idézett mondatot, illetőleg az MSZMP Párt- és Tömegszervezetek Osztályának március 28-i jelentését ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 67 Uo.
- 68 Uo.
- 69 Uo.
- 70 Uo.
- 71 Uo.
- 72 Uo.
- 73 Uo.
- 74 Mint arról e tanulmány sorozat első részében már szó esett az MSZMP Budapesti Műszaki Egyetemi Bizottsága 1973. március 29-én jelentést készített arról, hogy milyen volt a március 15-i események visszhangja a Műszaki Egyetemen. Ebben egyebek mellett leírták: „*Komoly ellenérzést váltott ki az a minisztériumi rendelet, amely szerint a középiskolásoknak ezen a napon egész napos kötelező iskolai foglalkozást tartottak. Ezt a diákok úgy értelmezték, hogy a nemzeti ünnep spontán megünneplését kívánták ilyen adminisztratív uton megátolni. «Építész!»*”. Mindezek után e sorok szerzője természetesen kutatni kezdte, hogy a feltételezéseken túl van-e bármiféle konkrét bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a középiskolásokat a spontán ünneplés, illetve tüntetés elkerülése végett „zárták be” iskoláikba, ám számos korabeli forrást, több száz oldalnyi anyagot átnézve sem találta nyomát annak, hogy a február 15-i rendelkezést azért hozták volna, amit egyes fiatalok feltételeztek. Mindenütt csupán a forradalom 125. évfordulójáról, illetve Petőfi születésének 150. évfordulójáról van szó. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a fiatalok feltétlenül tévedtek volna. Azt azonban jelenti, hogy még ha van is igazság abban, hogy a hatalmon lévők tartották a középiskolásoktól (is), a február 15-én napvilágot látott rendelet háttérében gyaníthatóan nem a félelem állt. Nem, a háttérben inkább azon ostoba meggyőződés állhatott, hogy „pártunk és kormányunk” ötletei alapvetően mindig „jó”, csupán a végrehajtásba csúszhat (esetleg) néhány „kisebb hiba”. Az idézett gondolatokat, illetve az MSZMP Budapesti Egyetemi Bizottságának jelentését ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 75 Az idézett gondolatot, illetve az MSZMP Párt- és Tömegszervezetek Osztályának március 28-i jelentését ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 76 „*Egyértelműen megállapítható, hogy az események – különösen a március 15-ét követő napokban – erősen foglalkoztatták egyeteminkön a közvéleményt, és élénk visszhangot váltottak ki oktatóink és hallgatóink körében egyaránt.*” – olvashatjuk az MSZMP Budapesti Műszaki Egyetemi Bizottságának március 29-i jelentésében. Ugyanakkor a jelentés említi azt is, hogy rémhírek terjedtek el. „*Két alapszervezetünk azt jelezte, hogy információik viszonylag szűk körből származnak, sem az oktatók, sem a hallgatók körében nem volt nagy visszhangja az eseményeknek, sőt sokan egyáltalán nem ismerték az eseményeket. Éppen ezért a hírek és rémhírek hatására megbízható tájékoztatást várnak.*” – áll a március 29-i jelentésben. Vagyis a március 17-i „tisztázó” cikk ellenére mégiscsak voltak rémhírek is. Igaz, gondolhatnánk, hogy a rémhírek „elültek”, miután a *Népszabadság* mindent oly „szépen megmagyarázott”. A gond ezzel „csupán” annyi, hogy a március 29-i jelentés meg sem említi a vezető pártlap *Rendbontókat vetek őrizetbe* címet viselő írását. Ellenben a Budapesti Műszaki Egyetem „közvéleményére”, a tanárok és a diákok álláspontjára hivatkozva (összefoglaló megállapításként) leszögezi: „*...az eseményekkel kapcsolatban bővebb tájékoztatást várnak...*”. Ennyit arról, hogy a *Népszabadság* március 17-i cikkének „jó hatása” volt. Az idézett gondolatokat, illetve az MSZMP Budapesti Műszaki Egyetemi Bizottságának jelentését ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 77 Az idézett mondatot, illetve az MSZMP Párt- és Tömegszervezetek Osztályának március 28-i jelentését ld.: ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz.
- 78 Gyarmati György március 15-e történetével foglalkozó, igen kitűnő, könyvében (i. m. 171. o.) idéz egy levélből melyet Gyurkó László írt Aczél Györgynek: „*A rendszerhűségéről közismert író, Gyurkó László Aczél Györgynek küldött levele szerint, » Budapest belvárosa néhány órán át úgy nézett ki, mintha valamilyen komoly lázadásról kellett volna levern.*«”; holott komoly lázadásról azért nem volt szó. Arról azonban igen, hogy

- a rendfenntartó szervek – ezúttal is – alaposan „túlteljesítettek”. „»Néhány rendőri és egyéb rendfenntartó szervezet tulkapása elitélő véleményeket váltott ki. A vári kollégiumba kétes kinézetű Ifjú Gárdistákat vezényeltek ki a kollégisták őrzésére. Ok nélküli igazoltatás, sőt gumibotzás is előfordult, párttagokkal is. Ezek, az indokolatlan feszültségkeltésből eredő tulkapások többet ártnak, mint használnak.«/Villamos III./” – olvashatjuk az MSZMP Budapesti Műszaki Egyetemi Bizottságának (már többször említett) március 29-i jelentésében (ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz). Ugyanezen jelentés – a KISZ-re hivatkozva – megemlíti azt is, hogy „»Néhány évfolyamon, elsősorban azokon, amelyekről letartoztattak néhány hallgatót, rossz a hangulat. Vannak olyanok is, akik rendőrterrorról, rendőri brutalitásról beszélnek. A harmadéves vegyészek elmondták, hogy úgy tudják egyik évfolyamtársukat úgy megverték, hogy kórházba kellett szállítani.«/KISZ/”. Igaz, ebben a jelentésben olvashatunk olyat is, hogy (nem tudni pontosan kik) „Jelezték, hogy a munkásörök beavatkozása szimpátiát váltott ki a rendőrségnek viszont a jelenléte sem népszerű”. Am azon az egy (meglehetősen homályos) félmondaton, illetve megjegyzésen kívül, hogy „...a munkásörök beavatkozása szimpátiát váltott ki...” semmi nem utal arra, hogy a Műegyetemen bárkinek is tetszett volna az, amit a rendfenntartók 1973. március 15-én műveltek.
- 79 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/2 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében II. kötet. A BRFK Politikai Vizsgálati Alosztályának 1969. június 23-i összefoglaló jelentése.
- 80 Uo.
- 81 Uo.
- 82 Uo.
- 83 Uo.
- 84 Uo.
- 85 Uo.
- 86 Uo.
- 87 Uo.
- 88 Uo.
- 89 Uo.
- 90 Uo.
- 91 Uo.
- 92 Az idézett gondolatot, illetve az őrizetbe, előzetes letartóztatásba vett személyek névsorát ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet. A BRFK Politikai Vizsgálati Alosztályának 1969. május 8-i jelentése.
- 93 Az Sz. Miklós és társai ügyében született szabadlábra helyezésekről, rendőrhathósági figyelmeztetésekről részletesen is szól a BRFK (már többször idézett) 1969. június 23-i összefoglaló jelentése. Ugyanebből a jelentésből tudhatjuk meg azt is, hogy kik voltak azok, akikkel szemben a BRFK vádemelést javasolt, illetve mely személyeket gondolt tanúként beidézni a rendőrség a nyomozati szakasz lezárását követő tárgyalásokra. A BRFK összefoglaló jelentését ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/2 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében II. kötet.
- 94 Az említett házkutatásokra a BRFK Politikai Osztályának 1969. április 29-i intézkedési terve alapján került sor. Ebben az intézkedési tervben fogalmazták meg, hogy – egyéb más teendők mellett – „1969 április 30-án reggel 5 órai kezdettel a Vizsgálati alosztály házkutatást hajt végre, majd ezt követően terhelként, illetve tanúként kihallgatja...” B. Lászlót, J. Istvánt, T. Zoltánt, Sz. Kornélt, Sz. Tamást és K. Ferencet. Az idézetet, illetve az április 29-i intézkedési tervet ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet.
- 95 Az idézett bejegyzést ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet. A BRFK Politikai Osztály III/a csoportjának 1969. május 6-i jelentése. Ez volt az a jelentés, mely összegezte, értékelte az április 30-i házkutatás eredményét, illetve felsorolta mindazon dolgokat, melyeket a rendőrség a gyanúsítottak otthonaiban talált.
- 96 A robbanóanyag beszerzésével kapcsolatos elképzelésekről részletesen is olvashatunk: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet. Ezen belül jegyzőkönyv J. István 1969. május 12-i kihallgatásáról, illetve jegyzőkönyv B. László május 26-i kihallgatásáról.
- 97 Az április 1-i állampolgári bejelentést ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet.
- 98 A „társadalmi kapcsolatok” munkájáról, illetve „Huszty” ügynök tevékenységéről részletesen is olvashatunk: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet.
- 99 A BRFK Politikai Osztályának III/a csoportja 1969. április 28-án az egyik „társadalmi kapcsolatra” hivatkozva azt jelentette, hogy „A csoportban...” B. László „...robbanóanyaggal rendelkezik...”, sőt, az is biztosnak vélték, hogy „...fegyverek vannak a birtokában.”. Azonban hamar kiderült, hogy ez nem felel meg a valóságnak. A házkutatás során B. Lászlónál nem találtak sem fegyvert, sem robbanóanyagot. B. László csupán szeretett volna bizonyos „cuccokhoz” hozzájutni, de erre sem módja, sem ideje nem volt. Az idézett gondolatokat, illetve az április 28-i jelentés teljes szövegét ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet.
- 100 Sz. Tamás és társai ügyében a leghosszabb büntetést – értelemszerűen – az elsőrendű vádlott Sz. Tamás kapta. Őt első fokon három év hat hónap szabadságvesztésre ítélte a Budapesti Fővárosi Bíróság. Rajta kívül a II. rendű vádlottnak, B.

Lászlónak egy év két hónapot, a III. rendű vádlott J. Istvánnak egy év nyolc hónapot, a IV. rendű T. Zoltánnak egy év hat hónapot az V. rendű K. Ferencnek pedig tíz hónapot „adományozott”, a Budapesti Fővárosi Bíróság. Emellett – melékbüntetésként – a közügyektől is eltiltották őket: Sz. Tamást négy évre, B. Lászlót két évre, J. Istvánt és T. Zoltánt három évre, K. Ferencet pedig egy évre. A Legfelsőbb Bíróság nem mindenben értett egyet a Budapesti Fővárosi Bíróság döntésével, vitatta ugyanis a másodrendű vádlott B. László börtönbüntetésének hosszát. Reá ugyebár eredetileg egy év és két hónap szabadságvesztés várt volna, ezt azonban a Legfelsőbb Bíróság nem fogadta el. Tizennégy hónap helyett másodfokon két évet kapott. A többiek ítélete azonban változatlan maradt. Beleértve azt is, hogy az első fokon eljáró Budapesti Fővárosi Bíróság a IV. rendű T. Zoltán „...*vádlottal szemben a rendelkező részben megjelölt két felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását rendelte el, mert a vádlott a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követett el amelyért szabadságvesztésre ítélték.*” Ez a gyakorlatban T. Zoltán számára még további egy évet jelentett, igaz, a vádlott büntetése háromnegyedének letöltése után feltételeesen szabadlábra kerülhetett. Az idézett gondolatokat, illetve a Fővárosi Bíróság október 3-i ítéletét, s a Legfelsőbb Bíróság 1969. december 2-i döntését ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–157864/2 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében II. kötet.

101 A hazai „szocialista igazságszolgáltatás” egyik mélypontja volt, mikor a Magyar Népköztársaság nevében első fokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság M. Péter és társai ügyében M. Péter I. rendű vádlott szemére hányta, hogy „bűnös” cselekményként a „...*vádlott rendszeresen verseket írt, amelyek közül néhány már újságban is megjelent.*” Nem beszélve arról, hogy a vádlott nem csupán verseket írt, de nem átalított szoros barátságot fenntartani S. Gábor későbbi VI. rendű vádlottal, „...*akivel rendszeresen a Bp-i Kati Espressóban szottak összetalálkozni.*” E helyen „követték el” azt a „borzalmat”, hogy többször is beszélgetésbe elegyedtek, s „*Beszélgéseik során az irodalom mellett igen komolyan foglalkoztak politikai kérdésekkel is.*” Az idézett gondolatokat ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet. A Budai Központi Kerületi Bíróság 1972. április 12-én hozott ítélete.

102 Sz. Tamás és társai ügyében a tanúvallomások olyannyira nem a hatalom „alkotásai” voltak, hogy jó néhány esetben a vallomások egymásnak is ellentmondtak. No, nem a lényegben, a puszító és önpuszító tervek léteiben, hanem inkább abban, hogy kinek az ötlete is volt ez vagy az, illetve kit terhel több felelősség. Például Sz. Tamás a büntetőeljárás során mindvégig tagadta,

hogy az ő ötlete lett volna a „lappangás”, sőt állította, hogy az valójában B. László terve volt eredetileg. Sz. Tamás emellett állította azt is, hogy a csoportos önégetés ötletét is csupán „...*azért vettem fel, mert így akartam a robbantás gondolatáról véglegesen elterelni a figyelmet.*” Legalábbis Sz. Tamás gyanúsított (későbbi vádlott és elítélt) erről így nyilatkozott a rendőrségen (ÁBTL, 3.1.9. V–157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet. Jegyzőkönyv Sz. Tamás gyanúsított május 2-i kihallgatásáról). Más kérdés, hogy Sz. Tamásnak ezt a (meglehetősen sajtóságos) védekezését sem a rendőrség, sem ügyészség, sem a bíróságok nem fogadták el. Arról sem sikerült meggyőznie senkit, hogy a „lappangás” B. László terve volt. Ami nem is csoda, hisz rajta kívül egy tanú sem akadt, aki az elsőrendű vádlott „verzióját” alátámasztotta volna, ráadásul – a Budapesti Fővárosi Bíróság október 3-i ítéletének (ÁBTL, 3.1.9. V–159297/2 vizsgálati dosszié M. Péter és társai ügyében II. kötet) tanúsága szerint – maga Sz. Tamás sem „...*tudta megmondani, hogy mikor hol és ki előt.*” beszélt B. László az ún. „lappangásról”.

103 A BRFK Politikai Vizsgálati Alosztályának 1969. június 23-i összefoglaló jelentése fontos dokumentum, mi több, megkerülhetetlen forrása az 1969 tavaszán történeteknek. Ugyanakkor a jelentésről érdemes tudni, hogy jó néhány olyan állítás is szerepel benne, mely biztosan nem felel meg a valóságnak. Példa: a jelentésben arról olvashatunk, hogy B. László „...1969. áprilisában – a húsvéti ünnepek alatt – »házbulit« rendezett a lakásán, amelyre az ügyben szereplők közül – fiuk, leányok vegyesen – kb. 15 fő ment el.” A jelentés szerint: „Ezen az összejövetelen vetette fel...” B. László „...*első ízben a robbantás tervét.*” Mégpedig oly módon, hogy a jelenlévőktől megkérdezte „...*mi lenne a véleményük arról, »ha egy szobor a levegőbe emelkedne?«*”. Ez a beszámoló, így, ebben a formájában, biztosan téves. Az ugyan igaz, hogy B. László húsvéti házbulit rendezett, s az is igaz, hogy az említett összejövetelen „kirobbanó” dolgokról beszélt. Ugyanakkor az már hamis állítás, hogy B. László 1969. húsvétján szót először „bombasztikus” terveiről. Nem, a különféle rendőrségi jelentések, s a fennmaradt tanúvallomások alapján egyértelmű, hogy B. László már korábban is szóba hozta néhány barátjának a bombatámadások tervét. Erről azonban a rendőrségi összegző – érthetetlen módon – nem számolt be. Vannak más hibái is ennek a jelentésnek, melyek felsorolásától most e sorok szerzője terjedelmi okból eltekint. Még talán annyi: a Fővárosi Főügyészség később „kijavította” a rendőrség tévedéseit. Pontosabban szólva az történt, hogy felhasználták a BRFK jelentését a vádirat elkészítéséhez, de a rendőrségi anyagban szereplő téves állításokat szép csend-

- ben kihagyták. Az idézett gondolatokat, illetve a június 23-i jelentést, s a Fővárosi Főügyészség július 5-i vádiratát ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–157864/2 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében II. kötet.
- 104 Ténykérdés, hogy 1969. április 30-án, letartóztatása napján, amikor B. László először beszélt a rendőrségen az általa és társai által kidolgozott tervekről, megemlítette, hogy a „társaság” tagjai a tervezetek során nem csupán az öngyilkosság, a robbantás és a „lappangás” ötletét fontolgatták, de – legalábbis állítása szerint – a mérgezés és az emberrablás is szóba került. B. László szó szerint a következőképpen fogalmazott: „*Beszélgésünk lényege az volt, hogy most már valamit tenni kéne és itt különböző lehetőségek merültek fel. Pl.–konkrét személy nélkül – leütésről, elfogásról, mérgezésről beszéltünk végül – nem tudom ki vetette fel de a robbantásról is szó esett.*”. Nehéz megmondani, hogy a későbbi másodrendű vádlott szavai vajon mennyiben fedték a valóságot. Tény, hogy rajta kívül senki nem tett vallomást ilyesmikről, ugyanakkor tény az is, hogy a rendőrség sem kérdezett meg később senkit, hogy igazak-e B. László állításai. B. László április 30-i kijelentései egyszerűen elsikkadtak a nyomozás során. A rendőrség, illetve ennek nyomán később az ügyészség és a bíróságok is csupán a robbantás, a csoportos önégetés, illetve a „lappangás” tervére fókuszáltak. Az idézett mondatokat, illetve B. László április 30-i vallomásának teljes szövegét ld.: ÁBTL, V–157864/1 vizsgálati dosszié Sz. Tamás és társai ügyében I. kötet. Jegyzőkönyv B. László április 30-i kihallgatásáról.
- 105 Az idézett mondatot ld.: ÁBTL, 2. 7. 1. NOIJ III/III-4554/3 1983. március 16.
- 106 Uo.
- 107 Uo.
- 108 Uo.
- 109 Uo.
- 110 Uo.
- 111 Uo.
- 112 A Budapesten előzetes letartóztatásba helyezett személyekről, sorsukról, kilétükről e sorok szerzője – sajnálatos módon – nem talált semmit. Mindösszesen annyi bizonyos, hogy a fővárosi események egyik főszereplőjét, V. Józsefet 1983. március 29-én, a BRFK az „1983 III. 15-én elkövetett nacionalista jellegű megnyilvánulásai miatt...” rendőrhatalomra figyelmeztetésben részesítette. Am hogy ezt a figyelmeztetést megelőzte-e előzetes letartóztatás, s ha igen, akkor ki volt az a másik személy, akit a március 15-i történések miatt letartóztattak, sajnos e sorok szerzőjének nem sikerült pontosan kideríteni. Az idézett gondolatot, illetve V. József március 29-i rendőrhatalomra figyelmeztetését ld.: ÁBTL, 2.2.1. II/3.7./511
- 113 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, 2. 7. 1. NOIJ III/III-4554/3 1983. március 16.
- 114 A Szegeden történt eseményekről részletesen is szól: Soós Mihály: Egy tragikus sorsú másképp ünneplő. *Tiszatáj*, 2008. február.
- 115 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, 2. 7. 1. NOIJ Borsod–12–52/6
- 116 Uo.
- 117 Uo.
- 118 A pécsi eseményekről a Baranya megyei rendőrség készített napi információs jelentést 1983. március 18-án. Az idézett mondatot, illetve a jelentés teljes szövegét ld.: ÁBTL, 2. 7. 1. NOIJ Baranya–16–56/4 1983. március 18.
- 119 Uo.
- 120 Az idézett gondolatot ld.: ÁBTL, 2. 7. 1. NOIJ III/III-43–5218 1983. március 14.
- 121 Uo.
- 122 Uo.
- 123 A BM Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságának 1984. március 16-án készített információs jelentésében (ÁBTL, 2.7.1. NOIJ III/III–52/a-55/4 1984. március 16.) arról olvashatunk, hogy 1984. március 15-én este „20. 45-kor a Petőfi-szobornál megjelent egy 82 fős egyetemistákból álló csoport.”. Egy olyan csoport, melynek tagjai között volt „...dr. K. György, aki külön ünneplésre biztatta a fiatalokat, mondván, hogy a rendőrség ugye mer fellépni velük szemben.”. E (meglehetősen vakmerő) biztatást követően „21.30-kor a csoportból kb. 40-en gyertyákat gyújtottak, s így indultak el a Batthyány örökmécses felé. Az Akadémia utcában a gyertyacsonkokat az egyik felállványozott háznál kezdtek lerakni.”. Igaz, ekkor már a rendőrség közbelépett, de a korábbiakhoz képest nem túl keményen. Mindössze annyi történt, hogy a fiatalokat „A biztosításban résztvevők a tüzveszély miatt tevékenységük abbahagyására szólították fel...”, kik „Ezt követően metróval a Batthyány térre mentek és ott szétszéledtek.”. Vagyis a rendfenntartók nem „akcióztak” azon az estén, és később, éjjel sem volt „ramazúri”, dacára annak, hogy „A Petőfi-szobornál éjjel egy óraker 5–6 fős csoportok jelentek meg.”, s elkezdtek kihuzigálni, széttörni a szobornál elhelyezett vörös zászlókat. Am ekkor is mindössze annyi történt, hogy „A szobor körül elhelyezett piros zászlók kiszedése és összetörése miatt az intézkedő elvtársak 7 fiatal igazoltattak és tanácsoltak el a térről.”. Más, komolyabb következménye az ügynek – legalábbis az Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság szerint – nem lett. Ahogyan nem volt komolyabb „balhé” 1985. március 15-én sem, annak ellenére, hogy abban az évben is sor került Budapest több pontján is ellenzéki megmozdulásokra. „A fővárosban a hivatalos ünnepek után több kisebb, valamint egy – kb. 6–800 főnyi – nagyobb csoport vonult egyik emlékhelyről a

másikra.” – olvashatjuk a Belügyminisztérium Koordinációs Bizottságának március 15-i információs jelentésében (ÁBTL, 1.12.2. BRFK 20. doboz). Ugyanezen jelentésből megtudhatjuk azt is, hogy a nap folyamán „A fővárosban összesen 19 fő igazoltatására került sor.”, amellet, hogy két embert, H. Sándort és M. Gyulát röpcédula-készítés, illetve a terjesztés szándéka miatt a BRFK őrizetbe vett. Igaz, az esti, illetve a késő esti órák történéseire ez a március 15-én frissen keletkezett jelentés nem tér ki. Homályban marad az is mi lett H. Sándor és M. Gyula későbbi sorsa. Ugyanakkor *A hírmondó* címet viselő számozott újság beszámolt arról, hogy mi zajlott 1985. március 15-én az esti órákban, Budapesten. „*Este egy kisebb csoport megismételte a délelőtti sétát, végigjárta az emlékhelyeket.*” – olvashatjuk *A hírmondó* egyik (név nélküli) cikkében, mely a *Beszámoló 1985. március 15-ről* címet viseli (*A hírmondó* 1985. évi 2. szám 21 és 23.o.). *A hírmondó* említett cikke fontosnak tartotta leszögezni azt is, hogy komolyabb rendőri beavatkozás sem nap közben, sem az esti órákban nem történt, „...a gáz-spray és a gumibot az övekben maradt, az erőszakapparátus nem mutogatta karmait.”. Más kérdés, hogy az esti órákban dr. P. Tibort „...aki a délelőt is jelen volt a menetben, három civilruhás rendőr karonragadott és egy kocsihoz kísért.”. Ezt követően pedig „A budai hegyekbe vitték, kilökték a kocsiból és magára hagyták.”. Am ezen az egy (akciófilmbe illő) eseten túl más komolyabb incidens nem történt azon az estén, vagy ha történt is e sorok szerzője nem talált rá utalást.

124 Az idézett mondatokat ld.: Az 1986-os Március 15. *Beszélő*, 16. szám, 1986.

125 Uo.

126 Uo.

127 Uo.

128 Uo.

129 Uo.

130 Uo.

131 Uo.

132 Uo.

133 Uo.

134 Uo.

135 Uo.

136 Uo.

137 Uo.

138 Uo.

139 Uo.

140 Az idézetet ld.: *Meggyalázott ünnep*. Megjelent a *Demokrata* 1986. évi 4. számában.

141 Uo.

142 „*Itthon és külföldön élénk visszatetszést keltett a rendőrség durva fellépése a fiatalok spontán hazafias tüntetése ellen. A nyugati lapok késedelem nélkül beszámoltak az eseményekről.*” – olvashatjuk a *Meggyalázott ünnep* címet viselő cikkben

(*Demokrata* 1986. évi 4. szám). Ugyanebből az írásból – egyebek mellett – megtudhatjuk azt is, hogy „*A főváros fiatalsága, főleg pedig a diákság körében széltehen-hosszában felháborodással taglalták a történeteket.*”; mi több, „*A fiatalok körében Március 15. Mozgalom aláírással kemény hangvételű tiltakozó nyilatkozat jár kézről kézre.*”. A *Demokrata* beszámolója szerint az Egyesült Államok is állást foglalt a rendőri túlkapások kérdésben, s „*Március 20-án a washingtoni külügyminisztérium a szóvivője útján hivatalosan aggodalmát fejezte ki a március 15-i budapesti spontán tüntetés rendőri szétosztatása.*”. Nem szólva a honi ellenzék reakciójáról. Ez utóbbi ugyanis még hónapok múltán sem volt képes napirendre térni a történet fölött. Nem tudtak belenyugodni abba a brutalitásba, ami a forradalom 138. évfordulóján történt. „*Az un. belső ellenzék egyes képviselői azt tervezik, hogy megszerzik és kijuttatják nyugatra a március 15-i budapesti rendőri akcióról készült fényképeket, hogy »hiteles képek« adjanak az eseményekről a nyugati sajtó, valamint az emberi jogok védelmével foglalkozó különböző szervezetek részére.*” – áll a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárságának 1986. május 21-i napi operatív információs jelentésében (ÁBTL, 2.7.1. NOIJ III/I-98-98/2 1986. május 21.). Azt ugyan nem sikerült e sorok szerzőjének kiderítenie, hogy az ellenzék terve végül megvalósult-e, sikerült-e kijuttatni a bizonyítékul szolgáló fényképeket, ám akár sikerült, akár nem, az bizonyos, hogy a rendőrség, illetve a rendőrség mögött álló politikai vezetés alaposan „mellélőt” ezzel a március 15-i akcióval. Ezek ugyanis már nem Brezsnjev-éra évei, hanem a gorbacsovi idők voltak, és ekkor már sem a hazai, sem a nemzetközi viszonyok nem úgy néztek ki, hogy az ellenzék válaszcselekedteit, illetve a külföldi tiltakozásokat csak úgy, egy „vállrandítással” el lehetett intézni.

143 1987-ben – éppúgy, mint a megelőző évben – ellenzéki megmozdulásokra került sor Budapest több pontján is. „*A fővárosban a hivatalos rendezvények után a – már korábban jelentett – ellenzéki-ellenséges személyek aktív közreműködésével fiatalok nagyobb csoportjai ismét felkeresték a '48-as emlékhelyeket. Útvonaluk: A Múzeum kertből a Március 15. tér – Kossuth tér – Batthyányi emlékműcses, majd Honvéd utca – Szt. István körút – Margit hid útvonalon Bem József tér – Batthyányi tér Kölcsey szobor.*” – olvashatjuk a Belügyminisztérium III/III-B. Önálló Alosztályának 1987. március 15-i 4. számú jelentésében (ÁBTL, NOIJ III/III március 15-i ünnepségek 4. jelentés 1987. március 15.). E jelentésből tudhatjuk meg azt is, hogy az ellenzék egyes vezéralakjai, a főváros több pontján is, szónoklatokat tartottak, illetve „...a

Baththyány téren egy – eddig nem azonosított nő – tartott beszédet...”. Ez utóbbi dolog elsősorban azért volt érdekes, mert az ismeretlen hölgy „... beszéde végén közölte, hogy a hatóság »kellemes partner« volt, most már mindenki menjen haza és otthon ünnepeljenek.”. Nem sokkal ezután pedig a tüntető „társaság” valóban szét is oszlott. S, hogy mennyire volt „kellemes partner” a hatóság? Erre csupán annyit lehet mondani, hogy a nap közbeni tüntető felvonulást valóban nem verték szét, sőt később sem volt „nagy rendcsinálás”. Függetlenül attól, hogy a nap közbeni események után volt még egy (kisebb) tüntető felvonulás Budapesten utcáin, mely este nyolc óra körül kezdődött. Ám a rendőrök, ezúttal (már) nem csináltak esti „láncbéli csatát”. A BRFK III/A Alosztályának március 16-i jelentése szerint (ÁBTL 2.7.1. NOIJ BRFK–39/2 1987. március 16.) lényegileg annyi történt, hogy – miután a tüntetők a rendszerrel szembeni érzéseiket kifejezték – szépen hazamentek, „A tömeg 22, 10 órakor feloszlott.”. Tegyük mindehhez hozzá, hogy a következő évben szintén volt ellenzéki megmozdulás. Igaz az 1988. március 15-i eseményekről e sorok szerzője részletes jelentést nem talált. Ugyanakkor a BM. III/1 Csoportfőnöksége – osztrák lapértesülésekre hivatkozva, azokat felhasználva – 1988. március 21-én készített egy rövid, egy oldalas feljegyzést a néhány nappal korábban történetekről (ÁBTL, NOIJ III/1–56/3 1988. március 21.). E feljegyzés lényegét tekintve három dologról szólt. Egyrészt arról, hogy „A hivatalos ünnepségek után sor került egy előre be nem jelentett tüntetésre is az esti órákban, amikor fiatalok ezrei gyűltek össze élő gyertyákkal kezükben a Petőfi szobornál, majd hazafias dalokat énekelve vonultak Budára.”. Másfelől a feljegyzés elárulja azt is, hogy „Az ünnep napjára 8 vezető személyt egész napra őrizetben tartottak a rendőri szervek.” (a „vezető személyek” természetesen nem az állampárt, hanem az ellenzék vezetői voltak). Végül, de nem utolsó sorban a feljegyzés szól arról is, hogy a rendőrség 1988-ban (sem) avatkozott be komolyabban, „...a drasztikus rendőri intézkedés ezúttal elmaradt.”. Igaz a III/1 csoportfőnökség feljegyzése azt az „aproságot” már nem magyarázza meg, miért az osztrák sajtó alapján dolgozott a belügy, miért egy idegen ország, ráadásul egy tőkés ország, lapértesülései nyomán készítettek feljegyzést, ahelyett hogy saját forrásaikra hagyatkoztak volna.

144 A belügyminisztérium egyik 1988. június 17-én keletkezett jelentése (ÁBTL, 2.7.1. NOIJ III/III–115/a 1988. június 17.) szerint az akkortájt frissen alakult Történelmi Igazságétel Bizottság, illetve az ellenzék megemlékezése Nagy Imréről és mártírtársairól, vagy ahogyan a belügy fogalmazott „Az 1988. június 16-i események...” a főváros négy pontján zajlottak. Egyrésztől „A

rákoskeresztúri új köztemetőnél...”, ahol „Az előzetes terveknek megfelelően 10, 00 óra körül...” kezdődött egy szertartás Nagy Imre és mártírtársai emlékére. Ezután a Hősök terén is volt egy emlékező gyűlés, mely 14. 50-kor vette kezdetét. Délután a Baththyány emlékmécsesnél szintén volt egy gyűlés, ahol „...16³⁰-ra mintegy 100–150 fő jelent meg.”. Végül pedig volt egy templomi megemlékezés is a kora esti órákban. Mégpedig a Mártírok útján lévő Ferences rendi templomban, ahol „... 18³⁰-ra kb. 300 fő jelent meg.”. „A templomban misét nem celebráltak, az ott megjelentek mintegy fél óráig csendben ott tartózkodtak, majd 19¹⁵-kor kisebb csoportokban elvonultak.” – tudhatjuk meg a belügy június 17-i jelentéséből. Ugyanezen jelentés beszámol arról is, hogy a „szervek” a temetői rendezvénybe, illetve a templomi szertartásba közvetlenül nem avatkoztak bele. Igaz a hatalom, mindvégig, árgus szemekkel figyelte mi történik, s ténykérdés az is, hogy a temetői rendezvény előtt a rendőrség lefoglalta azt a kopjafát, melyet az emlékezés szervezői halottak tiszteletére akartak felállítani. Ám e kegyeletsértő tetten túl más egyéb intézkedés nem történt. A templomban és a temetőben a megjelentek, ha nem is szabadon, de nyugalomban emlékezhettek. Más volt a helyzet az utcai rendezvényekkel. Ezeket a hatalom már nem tűrte el. A Hősök Terénél például „A teret a rendőrök lezárták és távozásra szólították fel a tömeget.”. A rendőri intézkedéssel szemben „...nemetszést nyilvánító...” R. Sándort és N. Eleket „...az intézkedő rendőrök feltartóztatták...” R. Sándort „...a II. kerületi Kapitányságra előállították.”. N. Eleket pedig „...a térről eltávolították, majd elengedték.”. Ezután, 16. 15-kor, a megmaradt tüntetőket „...a Mücsarnok előtt tartózkodó mintegy 50–60 főt a rendőrök igazoltatták, majd távozásra szólították fel, melynek eleget téve a kispáldalatti felé elvonultak.”. A Baththyányi emlékmécsesnél szintén sor került egy hasonló oszlatásra. „Az emlékmécses környékét a rendőregységek 16⁴⁰-kor lezárták és az összegyűlteket távozásra szólították fel.” – olvashatjuk a június 17-i jelentésben. Ugyanitt olvashatunk arról is, hogy „Az oszlatásra felszólított kb. 200 fős tömeg Nagy Imrét véltette, szidalmazta a »rendőrállamot«...””. A rendőrök persze „A hangoskodókat igazoltatták.”. Akik pedig ellenszegültek azokat „...a Báthory utcai kmb. irodába...” előállították.

145 Az idézett mondatokat ld.: ÁBTL, 2.7.1. NOIJ III/III–51–54/11 1984. március 15.

146 Uo.

147 Az idézett mondatokat ld.: ÁBTL, 2.7.1. NOIJ GYŐR–SOPRON–8/53/4 1986. március 17.

148 Uo.

149 Uo.

150 Uo.

151 Az E. Ferenc-ügy egyik tanúja M. Imre a gya-

núsított (későbbi vádlott és elítélt) „kirobbanó” terveire a következőképpen emlékezett vissza: E. Ferenc „...egy alkalommal arról beszélt, hogy 1986. október 23-án – az ellenforradalom évfordulóján – szándékában áll szavai szerint provokálni. Mint elmondta néhány helyen robbantani akar az általa készített robbanószerszettel.”. Minderről és egyebekről is M. Imre 1986. március 25-én beszélt a rendőrségen. Az idézett gondolatokat, illetve M. Imre március 25-i vallomásának teljes szövegét ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–165373 vizsgálati dosszié E. Ferenc ügyében.

- 152 E. Ferenc szülei házában élt, ahol 1986. március 13-án tartottak házkutatást. A március 13-i házkutatási jegyzőkönyv, illetve a március 18-i bűnjeljegyzék tanúsága szerint E. Ferenc a következő tárgyakat birtokolta: trotilpor, faszénpor, kénpor, kénzúzalék, kb. március 25-i salétromsav, egy 37,5 cm-es és egy 14 cm hosszú fémcső, egy Mauser típusú puskacső. Találtak továbbá egy 7 mm kaliberű vadásztöltényt, 2 db 9 mm kaliberű pisztolytöltényt, 3 darab 5,6 mm kaliberű céllövőtöltényt, 1 db 7,62 mm kaliberű géppisztolytöltényt, egy szintén 7,62 mm kaliberű egységes géppisztoly-, illetve pisztolytöltényt, s 1 db 9 mm kaliberű vaktöltényt. A későbbi, 1986. május 6-i, fegyverszakértői vélemény két kérdésre keresett választ: „1./ A vizsgált puskacső és 9 db töltény löfgyvernek, illetve lőszernek tekinthető-e? 2./ A töltények működőképeseke-e, kilőtt lövedékekük emberélet kioltására alkalmas-e?”. A vizsgálatot végző fegyverszakértői véleménye az volt, hogy „A lefoglalt 7,62 mm kal. hadipuska cső és tok... (vagyis a Mauser) ...a 2/1975. BM számú rendelet értelmében löfgyveralkatrésznek tekintendő.”, s a lefoglalt töltényeket szintén lőszernek vagy legalábbis lőszeralkatrésznek kell tekinteni; illetve: „A lőszernek működőképeseke, kaliberüknek megfelelő löfgyverből kilőtt lövedékekük emberélet kioltására alkalmas.”. S, hogy honnan szedte E. Ferenc ezeket a „remek kis cuccokat”? Nos, az 1986. június 10-én keletkezett vádirat szerint E. Ferenc „...1984-ben, Görbehalom térségében 2 db második világháborúból származó kézigranátot talált, melyet szétszerelt és a bennelévő trotil robbanóanyagot összegyűjtötte.”. Amellett, hogy „A fiatalkoru gyanúsított ezután a harkai lőtéren több alkalommal kénport és elszorodott különböző fajtájú és kaliberű, összesen 9 db löszert talált.”; illetve „...puskapor készítése céljából szén, salétromsavat és kénport gyűjtött össze.”. Az idézett gondolatokat, illetve a március 13-i házkutatási jegyzőkönyvet, a március 18-i bűnjeljegyzéket, a május 6-i fegyverszakértői véleményt és a június 10-i vádiratot ld.: ÁBTL, 3.1.9. V–165373 vizsgálati dosszié E. Ferenc ügyében.

- 153 E. Ferenc és társai ügye sohasem létezett. Olyasfajta, többek által szervezett „összeesküvést” sem sikerült bizonyítani, melyről a március

17-i napi információs jelentésben olvashatunk. Ez viszont nem azt jelenti, hogy az E. Ferenc-ügy csupán egy emberről szólt volna. Nem, voltak E. Ferencnek társai, barátai is, akik legalábbis tudtak Ferenc „bombarstikus” ötleteiről, „gyűjtögetéséről”, mégsem tettek ellene semmit. Ami már önmagában véve is súlyos probléma. Még nagyobb gond, hogy a Győr–Sopron megyei rendőrség, miután az ügy nem egészen tisztázott módon napvilágra került, csupán E. Ferenc felelősségét vizsgálta, az ő viselt dolgai után kutakodott. Sem a rendőrségi szakaszban, sem később, az ügyészségen és a bíróságon fel sem merült mások felelőssége. Holott éppenséggel felmerülhetett volna. Például (ahogyan erről már szó esett) az ügyészség E. Ferencet vádolta lőszernek, robbanóanyagok gyűjtésével. A június 10-i vádiratban őt tették felelőssé azért, hogy Görbehalom térségében, illetve a harkai lőtéren illegális „felszerelést” szedett össze. Ami igaz is volt, ám azt az „apróságot” már nem említi a vádirat, hogy E. Ferenc Görbehalom térségében több mint valószínűen nem egyedül talált rá a gránátokra. E. Ferenc legalábbis azt vallotta 1986. március 20-án, a rendőrségen, hogy ő egy barátjával, N. Istvánnal közösen találta a gránátokat. Sőt, E. Ferenc állította azt is, hogy a gránátokon kívül már akkor és ott találtak különféle töltényeket, töltényhüvelyeket is. Ám E. Ferenc ezen kijelentéseit sem a rendőrség, sem az ügyészség, sem a bíróság nem vette figyelembe, annak ellenére, hogy a gyanúsított „verzióját”, vagy legalábbis „verziójának” egy részét később tőle függetlenül megerősítették E. Ferenc barátai, az úgy tanú is. M. Imre például 1986. március 25-én a rendőrségen azt vallotta: N. Istvántól „...hallottam, hogy Görbehalomban a patak partján találtak...” E. Ferencel „...együtt különböző töltényeket és kukorica gránátot is, amit aztán Feri szétszedett.”. V. Gábor, az ügy másik tanúja szintén úgy tudta, Feri nem mindig egyedül, „magányos harcosként” gyűjtötte „cuccokat”. Más kérdés, hogy V. Gábor 1986. március 25-én tett vallomásában nem egészen arról beszélt, amiről barátai. Nem, ő úgy nyilatkozott: „...Feri arról beszélt, hogy két barátjával Ágfalván volt. Valamilyen barlangba másztak be, ahol több kukorica gránátot találtak.”. Vagyis V. Gábor tudomása szerint E. Ferencen kívül még két másik „nevenincs” ember is jelen volt a gránátok megtalálásánál. Talán nem ártott volna bizonyos dolgokat idejekorán, már a nyomozati szakaszban tisztázni, az ellentmondásos tanúvallomásokat valamiképp, legalább részben „helyretenni”. Például szembesítésekkel, vagy N. István beidézésével. Ám e sorok szerzője az E. Ferenc-ügy iratai között sem N. István vallomásával, sem szembesítési jegyzőkönyvekkel nem találkozott. Az idézett gondolatokat, illetve E. Ferenc, M. Imre és V. Gábor vallomásait ld.:

ÁBTL, 3.1.9. V-165373 vizsgálati dosszié E. Ferenc ügyében.

- 154 A Győri Városi Bíróság „...mint fatalkorúak bírósága...” 1987. február 26-án hozott jogerős „...és a felfüggesztett rész kivételével végrehajtható.” ítéletet E. Ferenc ügyében. A bíróság „1 rb. robbanóanyaggal visszaélés büntettségében és 1 rb. folytatólagosan elkövetett közösség megsértésének vétségében.” találta E. Ferencet bűnösnek. Az ítélet (ahogyan arról már szó esett) hat hónap fogházban letöltendő szabadságvesztés volt, melyet azonban két év próbaidőre felfüggesztettek. A bíróság elrendelte, hogy E. Ferenc „A próbaidő alatt pártfogó felügyelete alatt áll.”, illetve „Külön magatartási szabályként...” előírta azt is, hogy az elítélt „...köteles tanulmányait folytatni.”. Ami a „folytatólagosan elkövetett közösség megsértését illeti”: A bíróság bizonyítottan látta, hogy E. Ferenc „...vállott 1985. nyaratól kezdődően 1986. márciusáig baráti társaságban, és a nyílt utcán is a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjét, a zsidókat, a kommunistákat a Szovjetuniót sértő kifejezéseket használt. Így pl. kijelentette »mi magyarok tulságosan behódolunk a ruszikknak, és

ezért nem hozunk be Toyotát«, a szovjet turistákat látva barátai előtt hangosan megjegyezte »elkelne már ide is egy Auschwitz, mert annyian vannak mint a patkányok«. Baráti társaságban kijelentette, hogy »az oroszok olyanok, mint a zsidók és Hitler nem jó munkát végzett, mert még ma is sok zsidó és kommunista van«. 1985. novemberében barátaival egyikük születésnapja alkalmából nagyobb mennyiségű szeszestalt fogyasztott, majd az utcán hangosan azt kiáltozta, hogy »rohadt kommunisták, utálom a kommunistákat, utálom ezt a rendszert«.» Az igazsághoz hozzátartozik, hogy E. Ferenc előbbieken említett kijelentéseit, megnyilvánulásait később, maga is elítélte. Rendszerellenes és antiszemita kijelentéseiről már a rendőrségi szakaszban úgy nyilatkozott: „Elismerem, hogy a most elmondott cselekedetemmel és viselkedésemmel törvénytelen is kifogásolható módon jártam el.”. 1986. április 26-án tett vallomásának jegyzőkönyvében legalábbis ezt olvashatjuk. Az idézett gondolatokat, illetve Győri Városi Bíróság ítéletét és E. Ferenc 1986. április 26-i vallomását ld.: ÁBTL, 3.1.9. V-165373 vizsgálati dosszié E. Ferenc ügyében.

